

บทที่ 5

บทวิเคราะห์

ในบทที่ 4 เราได้ศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน เรื่องการ
ใช้ทรัพยากรป่าไปแล้ว โดยเน้นขอบเขตภายใต้นโยบายหลัก 3 ประการของกรมป่าไม้ คือ
การประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและการประกาศอุทยานเพิ่ม ในเวลาเดียวกับการอนุญาต
สัมปทานทำไม้ โครงการปลูกป่า (สวนป่า) และโครงการ คจก. ที่ก่อให้เกิดการเคลื่อน
ไหวคัดค้านในระดับพื้นที่ค่อนข้างมาก และขยายวงกว้างออกไปในระดับสังคม อันได้แก่ กลุ่ม
องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา และชนชั้นกลางในเมืองหลวง เป็นต้น ตลอดจน
ถึงศูนย์รวมอำนาจของรัฐ นั่นก็คือ "รัฐบาล" อันประกอบด้วย ส.ส. นักการเมือง วุฒิสมาชิก
ข้าราชการ ทหารและตำรวจ ทำให้เราสามารถวิเคราะห์ความขัดแย้งดังกล่าวได้ออกมา 3
ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

1. ความขัดแย้ง เรื่องการแย่งชิงทรัพยากรป่าระหว่างรัฐกับประชาชนนั้น มีพื้นฐาน
มาจากความขัดแย้งในด้านความคิดเป็นหลัก เนื่องจากต่างฝ่ายต่างมีความคิดเห็นของตนเอง
มีความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระดับของพฤติกรรมที่แสดง
ออกมาของแต่ละฝ่ายจนเกิดยุ่งยากยิ่งขึ้น

อุดมการณ์หลักของรัฐที่ผ่านมานับตั้งแต่ปี 2528 ก็คือ "การพัฒนา" และ "ความมั่นคง"
โดยในขณะนั้นปัญหาภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังรุนแรง รัฐจึงคิดว่าประเด็น "ความ
มั่นคง" จึงควรมาก่อน "การพัฒนา" เพราะถ้าหากพื้นที่ต่างๆ ในประเทศยังมีความวุ่นวาย
ไม่สงบเรียบร้อย ประชาชนก็คงอยู่กันอย่างไม่เป็นสุข ต้องเดือดร้อนและประสบกับปัญหาความ
ไม่ปลอดภัย อันเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ ดังนั้น รัฐจึงคาดว่า ถ้าหากประเทศชาติขาดจำนวน
ประชากรที่มากพอจะเป็นประเทศไปแล้ว ก็คงจะไม่รอด เพราะถ้าไม่มีคนอยู่ในรัฐ ประเทศ
ก็คงเป็นรัฐไม่ได้ เพราะตามนิยามของคำว่า "รัฐ" โดยทั่วไปจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ

4 อย่าง ได้แก่ ดินแดนหรืออาณาเขตที่เป็นหลักแหล่งถาวร ประชากร รัฐบาล และ อาณาจอธิปไตย จริงๆ แล้วทั้ง 4 ส่วนมีความสัมพันธ์พัวพัน หากขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไปก็คงจะกลายเป็น "รัฐ" ที่สมบูรณ์ไปไม่ได้ งานการวิเคราะห์วิจัยชิ้นนี้ จึงพบว่า ประเทศไทยก็ให้ความสำคัญกับประชาชนภายในรัฐไม่น้อยเลยทีเดียว เพราะนโยบายความมั่นคงและการสร้างเส้นทางพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่รัฐกระทำไปนั้น แม้ว่าจะบ่งบอกถึงการเน้นจุด "ความมั่นคง" ของประเทศชาติมากกว่าอย่างอื่น แต่ความจริงแล้วก็ยังมีนัยยะแฝงไว้ว่าความมั่นคงผูกพันอยู่กับประชากรที่สนับสนุนรัฐบาลที่สร้างความปลอดภัยในชีวิตให้แก่ประชาชนทั้งประเทศ สำหรับประเด็นอุดมการณ์ในการพัฒนาประเทศนั้น รัฐบาลก็ให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า "ความมั่นคง" ของรัฐ ทั้งนี้โดยจะเห็นได้จาก นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ที่รับเอาธรรมเนียมและการปฏิบัติอย่างตะวันตกมาเป็นแบบอย่างซึ่งในประเทศไทย เพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศอื่นมาสืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) และโดยเฉพาะในสมัยจอมพลป. พิบูลสงครามและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญกับการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา อันเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนทั่วไปมาโดยตลอด จะต่างกับนโยบายของรัฐบาลในยุคปัจจุบัน ก็แต่เพียงว่าไม่พัฒนาเพื่อความรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนจนถึงการพัฒนาให้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ ได้รียงยทั่วโลกรับเข้าหากันได้เหมือนอย่างปัจจุบัน เท่านั้นเอง

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับป่านั้น ฝ่ายรัฐมองว่า ป่าเป็นของรัฐ รัฐสามารถจัดการป่าอย่างใดก็ได้ โดยการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย ข้อบังคับออกมา ทำให้ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่าไม่ว่าจะก่อนหรือหลังการประกาศกฎหมายของรัฐ กลายเป็น "ผู้บุกรุก" เนื่องจากกระทำผิดกฎหมาย รัฐมีสิทธิที่จะบังคับให้กฎหมาย โดยขับไล่ประชาชนผู้บุกรุกออกจากเขตป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ของทางราชการก็สามารถเอาพื้นที่ป่าในที่หมดสภาพหรือเสื่อมโทรมมาให้เอกชนเข้าทำประโยชน์ได้ เมื่อ เป็นเช่นนี้ รัฐจึงคิดว่า "ป่าต้องไร้คน" มาตราการอนุรักษ์ของกรมป่าไม้จึงตั้งอยู่บนข้อถกเถียงที่ว่าชาวบ้าน เป็นตัวการทำลายป่า ดังนั้น "สูตรสำเร็จ" ก็คือ อพยพชาวบ้านออกไปอยู่ในพื้นที่รองรับที่ราชการกำหนดไว้ให้

มาตรการดังกล่าวได้สร้างความขัดแย้งอย่างมากระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนที่ถูกอพยพกับประชาชนในพื้นที่รองรับ ประชาชนซึ่งทำกินอยู่ในพื้นที่ป่า โดยที่จำนวนมากอยู่กันมาก่อนที่จะมีการประกาศ เป็นเขตป่าอนุรักษ์หรือป่าสงวน จึงมีชีวิตอยู่อย่างขาดความมั่นคงใดๆ เพราะขาดเอกสารสิทธิที่แน่นอนก็ไม่สามารถกู้เงินได้ ทำให้ไม่มีแรงจูงใจ เพิ่มผลผลิต ส่งผลให้ประชาชนในป่าจำนวนมากอยู่ในฐานะที่ยากจนและ เสี่ยง เปรียบนายทูนึงขึ้นไปอีก

ข้อสังเกตที่ผ่านมามีว่า นอกจากทรัพยากรป่าที่มีอยู่ เดิมจะถูกแย่งชิง และใช้อย่างขาดประสิทธิภาพแล้ว การฟื้นฟู การจัดการ เติมหรือพัฒนาทรัพยากรป่า เหล่านั้นให้มีปริมาณทดแทนการนำไปใช้อย่างมีความสมดุลนั้น ก็มักจะถูกละเลยหรือขาดประสิทธิภาพในการพัฒนา

ดังจะพบได้ว่า กระบวนการพัฒนาโดยหน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะ เป็นการปลูกป่า เพื่ออนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร หรือ การให้สัมปทานกับภาคเอกชน รัฐไม่ได้เข้าไปดูแลพื้นที่อย่างจริงจัง ทำให้เอกชนที่ได้รับสัมปทานปลูกป่าจำนวนมากบุกรุกทำลายป่า เพิ่มขึ้น และหลายกรณีก็ทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของประชาชนในพื้นที่ด้วย

ฝ่ายประชาชนมีอุดมการณ์ เช่นกัน แต่ไม่ใช่ว่าแบบเดียวกับรัฐ เนื่องจากประชาชนอยู่อาศัยกับป่ามานาน นับตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน ทำให้ผูกพันกับป่ามานาน การดิ้นรนหาทาง เลือกลงของชาวบ้านและ เกษตรกรบางรายบางกลุ่มทั่วทุกภาคได้นำเสนอ มีมติการพัฒนาก่อน เห็น "ความยั่งยืนของชีวิตและชุมชน เกษตรที่เอื้อต่อระบบนิเวศ" เป็นหัวใจของการพัฒนา ประชาชนมองว่า แต่ เดิมรัฐมิได้รวมศูนย์อำนาจ เหมือนในปัจจุบัน อำนาจในการจัดการกระจายอยู่ในชุมชนต่างๆ ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าก็มีอำนาจจัดการทรัพยากรของตนเอง สิทธิโดยจารีตของชุมชนมีมานานแล้ว แต่ได้หายไป เมื่อรัฐออกพระราชบัญญัติต่างๆ และรัฐที่สิทธิในการจัดการป่าแก่บุคคล 2 กลุ่ม เท่านั้น คือ โดยรัฐ และ เอกชนในภาคธุรกิจที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ นอกจากนี้ ผลของการจัดการป่าของรัฐที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่ป่า ยิ่งทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า เพิ่มขึ้นอีกด้วย

แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ องค์ความรู้ใหม่จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้ชี้ให้เห็นชัดเจนจากกรณี
ที่ชุมชนต่างๆ สามารถมีการจัดการ "ป่าชุมชน" ร่วมกันได้ และยังได้รับการสนับสนุนจากฝ่าย
ต่างๆ เช่นองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา และสื่อมวลชน เป็นต้น

จึง เท่ากับว่า กระแสการพัฒนาหลักของรัฐที่รวมศูนย์อำนาจและมุ่ง เน้นการเติบโต
ทาง เศรษฐกิจและการ เมืองมหันตภาคของส่วนกลาง เป็นหัวใจได้รับการท้าทายและแสวงหาทาง
เลือกใหม่ด้วยกระแสการพัฒนาของฝ่ายประชาชน

ความขัดแย้งจึง เกิดขึ้น เมื่อรัฐ เชื่อว่า ถ้าประชาชนมาอยู่ข้างนอกป่า จะช่วยกัน
รักษาป่าไว้ได้ แต่ฝ่ายประชาชนกลับคิดว่า หากพวกเขาออกมาจากพื้นที่ ป่าจะยิ่งถูกทำลาย
มากขึ้น เพราะไม่มีใครดูแลได้อย่างทั่วถึง เพราะในปัจจุบันกำลังมีกลุ่มพ่อค้า กลุ่ม
อิทธิพล และนักการเมืองบางคน พยายาม เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้อย่างไม่ถูก
ต้อง และผิดกฎหมาย เน้นมากขึ้นทุกวัน และยังไม่มีวี่แววของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าที่เป็นจริง
เป็นจริง เสียที

2. ความขัดแย้งในด้านวิธีการปฏิบัติ

แต่ละฝ่ายมีวิธีการ ความพอใจและค่านิยมที่แตกต่างกัน คือ

การ เปลี่ยนแปลงสำคัญ เกิดขึ้นในสัมพันธภาพ เชิงอำนาจระหว่าง ชุมชนกับรัฐ กล่าวคือ
รัฐค่อยๆ ขยายอำนาจออกมาควบคุมชุมชนในพื้นที่มากขึ้น โดยในระยะแรก ขณะที่ยังมีกลุ่ม
หรือ เจ้าหน้าที่เพียงพอก็จะส่ง เข้าไปประจำอยู่ในพื้นที่ การบังคับใช้อำนาจรัฐทางเดินลักษณะ
เฉพาะกิจ โดยจะ เน้นการรักษาความสงบเรียบร้อย เป็นสำคัญ ดังนั้น จึงมีการส่งกำลัง
ทหาร เข้าไปอพยพชาวบ้านออกไปจากพื้นที่

จากกรณีศึกษาป่าสงวนดงใหญ่ถึงทับลาน พบว่า วิธีการปฏิบัติของรัฐใช้เจ้าหน้าที่นา
กำลัง เป็นจำนวน เกินร้อยถึง เป็นพันคน เข้าดำเนินการให้ชาวบ้านออกจาก เขตป่าสงวน
โดย เชื่อว่าหากจับกุมแกนนำได้ ชาวบ้านจะยอมออกไปเอง เมื่อจับกุมแกนนำได้แล้ว ชาวบ้าน
ก็จะติดตามมา เป็นกลุ่มใหญ่

ในสายตาของเจ้าหน้าที่ทางราชการได้พยายามทำการปฏิบัติทางจิตวิทยาและทำการประชาสัมพันธ์มาเป็นเวลานานกว่า 2 ปีแล้ว แต่ประชาชนกลับไม่ยอมออกจากพื้นที่ แม้ว่าทางจังหวัดได้ทำการรณรงค์ ตั้งแต่วันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในวันที่ 14 มกราคม 2537

นอกจากนี้ ความเข้าใจผิดยังเกิดแทรกซ้อนขึ้นในพื้นที่ ทำให้ความขัดแย้งรุนแรงถึงขั้นปะทะกัน เมื่อทางฝ่ายรัฐได้ข่าวว่ามีการเตรียมวางระเบิดไว้ เผอิญหน้ากับเจ้าหน้าที่และชาวบ้านมีอาวุธร้ายแรงครบมือ

ผลของการปฏิบัติงานที่ป่าดงใหญ่ เจ้าหน้าที่เห็นว่า ได้ปฏิบัติการบรรลุวัตถุประสงค์คือจับกุมแกนนำชาวบ้านได้ ตาเนินการให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าสงวนได้สำเร็จ โดยได้ใช้ความรุนแรงน้อยที่สุด

แต่ฝ่ายประชาชนกลับบอกว่า ในระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ไม่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาขอให้ออกจากพื้นที่เลย แม้จะมีเจ้าหน้าที่เข้ามาในพื้นที่ของหมู่บ้านบ้าง แต่ก็เพียงการเข้ามากินและพักผ่อนมากกว่าอย่างอื่น ชาวบ้านเห็นคำสั่งให้ออกจากพื้นที่เมื่อกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2537 ชาวบ้านยินดีจะออกจากพื้นที่ แต่ขอให้รัฐช่วยเหลือเรื่องที่ทำกิน แต่จนถึงที่สุดทางราชการก็ตั้งด่านไม่ให้คนเข้าออก

ในระดับกว้างออกไป ยังพบอีกว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐมีการเลือกปฏิบัติกับคนบางกลุ่มอยู่เสมอ เช่น ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม รัฐจะอนุญาตให้นายทุนรายใหญ่ เข้าทำประโยชน์เขตป่าสงวนแห่งชาติ "เพื่อปลูกป่า" ได้ แต่ขณะเดียวกันกลับมีการจับกุมชาวบ้านที่ไร้รถจักรยานยนต์เตรียมพื้นที่ใน เขตเตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติบางแห่ง

ผลของการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านเห็นว่าการกระทำครั้งนี้มีความรุนแรงและเป็นการบีบบังคับชาวบ้านผู้ยากไร้จนไม่มีที่จะไปไหนได้ ความรู้สึกต่อระบบการเมืองประชาธิปไตยไทย รัฐบาลและราชการ เต็มไปด้วยความผิดหวัง

จะเห็นได้ว่า ภาพของการปฏิบัติที่ปรากฏให้เห็นนี้ไม่ชัดเจนว่าเป็นชาวหรือตา การรับรู้จากฝ่ายรัฐกับฝ่ายประชาชนแตกต่างกัน มีช่องว่างอย่างมาก จนทำให้เกิดความเข้าใจผิดและความรุนแรงในการปฏิบัติงานที่เห็นที่ป่าดงใหญ่เกิดขึ้น จากข้อมูลพบว่า น่าจะมีปัจจัยสำคัญมาจาก 3 ประการ คือ

- 1) ชาวสารเกี่ยวกับพื้นที่ปฏิบัติการผิดพลาด หรือน่ากลัวอันตราย เกินความเป็นจริง
- 2) ชาวสารผิดพลาดหรือ เกินจริงดังกล่าว เป็นผลจากการรับรู้ที่ต่อเนื่องมาจาก เหตุการณ์ในอดีต เช่น ผู้นำชาวบ้านเคย เป็นอดีต ผกค. พื้นที่ที่จะต้อง เข้าไปปฏิบัติงาน เคย เป็นเขตแทรกซึมมาแต่ก่อน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ฝ่ายปฏิบัติการ เข้าทำงานด้วยทัศนคติที่อาจเอื้อต่อการใช้กำลัง เข้าไปจัดการปัญหาได้มาก
- 3) ขาดการวิเคราะห์รวมถึงการคิดวิธี เผชิญหน้ากับการรวมกลุ่มของชาวบ้านด้วยสันติวิธี¹ อันเป็น เรื่องที่ต้องศึกษาอย่างจริงจัง

3. ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์

เพราะทรัพยากรป่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสรรพชีวิตที่มีอยู่อย่างจำกัด ถึงแม้ว่าจะปลูกทดแทนได้ แต่การรอ เวลาที่จะใช้ประโยชน์ใหม่ได้ ก็ต้องใช้เวลา นาน กว่าป่าจะฟื้นคืนสภาพที่สมบูรณ์เหมือนเดิม ขณะที่มีคนจำนวนมากต้องการจะ เข้าไปแย่งชิงกันใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ดังต่อไปนี้

ในมิติทางอำนาจ ยุทธศาสตร์ในป่ามีความสำคัญในแง่ของการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจทางการเมือง การปกครอง และการทหาร เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของภูมิภาค เอื้ออำนวยต่อยุทธศาสตร์ต่อต้านอำนาจรัฐ สืบเนื่องมาจากความห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจทาง เมืองหลวง ในอดีตบริ เวณป่า เขาจึง เป็นที่หลบหลีกอำนาจตามกฎหมาย และในขณะเดียวกันก็เป็นที่เกิดของอำนาจท้องถิ่นที่ค่อนข้าง เบ็ดเสร็จ เพราะไม่มีใคร เข้าไปควบคุมดูแลโดยตรง

¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ดร. "เปิดข้อเท็จจริงหนองใหญ่สวายสอ". ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันที่ 29 มีนาคม 2537, หน้า 15.

หลังปี พ.ศ. 2516 เกิดประชาธิปไตยครึ่งใบ ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด การเข้ารับราชการมากขึ้น แต่ก็ เป็นไปอย่างล่าเหยียด มีการเติบโตของกลุ่มพ่อค้านายทุนมากกว่า ประชาชน ตลาดทรัพยากรของไทยกลายเป็นตลาดไร้พรมแดนยิ่งขึ้น มีการแสวงหาผลประโยชน์ของชนชั้นนำทางอำนาจ โดยผ่านการกำหนดนโยบายและการจัดการทรัพยากรระบบ อุปถัมภ์เติบโตขึ้น มีความเชื่อมโยงระหว่างการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นมากขึ้น

การที่หน่วยงานของรัฐต้องทำงานตามรูปแบบของกฎหมาย จึงเป็นการยากที่จะเป็น ตัวตั้งตัวตี ในการจัดการรักษาทรัพยากรป่าและต้องไปขัดแย้งกับประชาชน แม้แต่กฎหมายและ นโยบายของรัฐก็ยัง เอื้อให้ธุรกิจ เอกชนรายใหญ่ เช่น การปลูกป่ายูคาลิปตัสสามารถเช่าที่ดินใน เขตป่าในราคาถูก รัฐสนับสนุนด้านการเงินทางอ้อมให้ลงทุนขณะที่ประชาชนปลูกพืชไร่ใน เนื้อที่ น้อยมากจนแทบจะไม่มีกำไร เอา เสีย เลย แล้วยังถูกไล่ที่ เพื่อให้นายทุนปลูกยูคาลิปตัสอีกด้วย

แม้สัมปทานที่อนุมัติโดยรัฐบาลก็ยัง เป็นการร่วมมือกันของนักการเมืองท้องถิ่นและกลุ่ม ทหาร ทำให้เกิดการต่อต้านของประชาชนโดยความร่วมมือกัน ทำให้ยุติการตัดไม้ใน เขตป่า ชุมชนของพวก เขาไว้ได้ นอกจากนี้จากข้อมูลยังพบอีกว่า ในที่สุดรัฐบาลก็จำเป็นต้อง ประกาศห้ามตัดไม้ ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐบาลอยู่ในสภาพของคนที่ยังไม่เข้าค่ายไม่ออก เพราะ การต่อต้านอย่างกว้างขวางนั้นสะเทือนกลุ่มผู้นำทางการเมืองด้วยเช่นกัน

กรณีบ้านห้วยแก้ว เป็นตัวอย่างหนึ่งของการแสวงหาผลประโยชน์จากพื้นที่ป่าของนัก การเมือง ซึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจที่ได้เข้ามากว้านซื้อที่ดินขนาดใหญ่ในเนื้อที่ถึงหนึ่งหมื่นไร่ และ ยังให้ญาติเข้ามาแสวงหาประโยชน์ในรูปแบบของสัมปทานป่าไม้อีกด้วย โดยอ้างว่าพื้นที่นั้น เป็นป่า เลื่อมโรคม แต่ฝ่ายประชาชนในพื้นที่กลับบอกว่าไม่เป็นเช่นนั้น และยังเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ อีกด้วย ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น เพราะต่างฝ่ายต่างโทษว่าอีกฝ่าย เป็นผู้กระทำผิดกฎหมาย ทำให้มีการฟ้องร้องและจับกุม รวมทั้งการดำเนินคดีระหว่างทั้งสองฝ่าย

หรืออย่างกรณีปะคำ พระประจักษ์และนายคำ บุตรศรี แกนนำชาวบ้านซึ่งนำชาวบ้าน เข้าตรวจสอบพื้นที่ป่าดงใหญ่แล้ว พบเส้นทางซีกลากไม้ของนายทุนจำนวนมาก จึงแจ้งให้ เจ้าหน้าที่รัฐรับทราบและดำเนินการจับกุม ยึดของกลางคือไม้ได้จำนวนมาก การกระทำดังกล่าวนำไปสู่ความขัดแย้งกับขบวนการที่หาภักดีกับป่าของกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น และยังมีเจ้าหน้าที่ ของรัฐบางส่วน เข้าร่วมด้วย

จากการศึกษายังมีอีกหลายกรณี เช่น ป่าแม่ยมที่มีการทำไม้เถื่อน และการตัดไม้ทำลายป่าของเจ้าหน้าที่จังหวัดลำปาง จนถึงกับมีการชุมนุมผู้ว่าราชการจังหวัด มีตัวอย่างที่แสดงถึงว่านายทุน เหล่านี้ได้หนุนหลังให้ประชาชนถือครองครอบป่าของรัฐ เพื่อทำการเกษตร เช่น ทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง เป็นต้น ประชาชนยากจนอยู่แล้วต้องกู้เงินมาลงทุน แต่เมื่อหนี้สินทับทวีขึ้น เรื่องจึงต้องบุกกรุกตัดไม้ในเขตป่าสงวนเพิ่มขึ้น

แต่การตัดไม้ไม่ทั้งหมดทางเดียวของบุคคลภายนอกในการแย่งชิงป่าไม้ของประชาชน บางครั้งกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย การแย่งชิงป่าไม้ของชาวบ้านไปจากชาวบ้านด้วยการฉวยโอกาสเอาพื้นที่ป่าของชาวบ้าน เข้าไปไว้ในเขตที่จำแนกให้ เป็นอุทยานแห่งชาติ และตามกฎหมายของไทยแล้ว ชาวบ้านอาจถูกขับไล่ออกไปจากเขตเหล่านี้ได้ ดังนั้น ทรัพยากรป่าไม้จึงได้ถูกใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นอีกมากมายนอกเหนือจากตามที่นโยบายของรัฐกำหนดไว้ซึ่ง เป็นไปบนทางที่สนองต่อผลประโยชน์แก่บุคคลภายนอก

ฝ่ายประชาชนก็เช่นกัน การที่ออกมาต่อต้านนโยบายและมาตรการต่างๆ ของรัฐ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินงานของ เจ้าหน้าที่รัฐ เข้ามามีอิทธิพล ทำให้วิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงป่าของพวกเขาสลายหายไป พวกเขาไม่สามารถจะหาประโยชน์จากทรัพยากรป่าแบบดั้งเดิมได้อีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนจึงไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากการคัดค้านและประท้วงการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อหวังว่าพวกเขาจะมีสิทธิ เข้าทำกินที่ดินเดิมและสามารถจะสอยประโยชน์จากทรัพยากรป่าได้

ในหลายกรณีของความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัด ก็ทำให้เราทราบได้ว่า ยังมีนักการเมือง ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติให้การสนับสนุน เพื่อหวังผลประโยชน์จากการเลือกตั้ง ขณะเดียวกันก็มีองค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันนักศึกษาซึ่งยังไม่ทราบชื่อ ก็จริงร่วมต่อต้านด้วย

จากภาพรวมของความขัดแย้งและกรณีศึกษาบ่อยๆ จำนวนมาก ตลอดจนถึงกรณีศึกษาของ อ.ปะคา และ อ. เล็งสาาง ซึ่งเกิดขึ้นที่ป่าสงวนแห่งชาติติงงใหญ่และทับลาน ทำให้เราสามารถสรุปประเด็นสำคัญในการศึกษาความขัดแย้งได้เป็น 4 ประเด็น คือ

1. สาเหตุของความขัดแย้ง

มีที่มาจากสถานการณ์ภายในสังคม หลังกบฏอินทรี และอิทธิพลจากแนวคิดภายนอก เช่น หลังทาง เศรษฐกิจ หลังทางการ เมือง ตลอดจนหลัง เทคโนโลยีและสื่อมวลชน

ถ้าพิจารณาตามคานิยามของ "ความขัดแย้ง" อาจกล่าวได้ว่า ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนกรณีนี้เกิดขึ้น เมื่อทั้งสองฝ่ายตระหนักว่าเกิดความแตกต่างในผลประโยชน์ นั่นคือ ความไม่เท่าเทียมกันในการแบ่งสรรทรัพยากรป่า ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด เมื่อรัฐอ้างเอาป่าไปทำสัมปทานหรือปลูกป่า เพื่อรายได้ทาง เศรษฐกิจ และอ้างว่าจะฟื้นฟูป่าไม้ให้ดีขึ้นและยังให้ผลตอบแทนแก่ฝ่ายธุรกิจมากกว่าฝ่ายประชาชน รวมทั้งให้การสนับสนุนโดยคิดค่าเช่าเพียงไร่ละ 10-20บาทเท่านั้นอีกด้วย แต่ขณะที่ฝ่ายประชาชนซึ่งมีพื้นที่ทำกินอยู่อย่างจำกัดอยู่แล้ว ประกอบกับปัญหาความยากจนเป็นหลัก ทำให้ต้องบุกรุกแผ้วถางป่าเพิ่มขึ้น เพื่อการดำรงชีพอยู่ในป่า ถูกต่อต้านจากรัฐ และถูกแย่งกรรมสิทธิ์ทำกินที่ประชาชนเคยอยู่มานานแล้วไปด้วย โดยอ้างข้อกำหนดตามกฎหมายที่เพิ่งจะตราออกมาหลังการจัดตั้งชุมชนของประชาชนในพื้นที่ป่า

เมื่อสิ่ง เกิดแล้ว จึง เป็นไปตามทฤษฎีของ ริเจอร์ ดับบลิว คอปส์ และ ชาร์ลส อี เอล เดอร์ อาจกล่าวได้ว่าจุด เริ่มต้นของความขัดแย้ง เรื่องทรัพยากรป่า เกิดจากปัจจัย ผลักดัน 2 ประการ คือ

- 1) ฝ่ายประชาชน เป็นผู้รู้สึกว่าตนไม่ได้รับความ เป็นธรรม เป็นผู้สร้างประเด็น เพื่อที่จะปรับสถานการณ์การถือครองสิทธิทำกิน เป็นแบบตั้ง เต็มที่ เคยทำกันมา
- 2) นอกจากนี้ ความขัดแย้งดังกล่าวยัง เกิดขึ้นจาก เหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน ได้แก่ ภัยพิบัติธรรมชาติ กรณีน้ำท่วมภาคใต้ซึ่งสามารถ เปลี่ยนสถานการณ์ปกติของชาว เมืองไปสู่การ เข้าสู่ความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ ที่ได้รับความเดือดร้อนจากนโยบายของรัฐ

สถานการณ์ภายในสังคม

ความตื่นตัวของสาธารณชนในประเทศไทย เกี่ยวกับวิกฤตการณ์การทาลายป่านั้น เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กับการเคลื่อนไหวในการเรียกร้องวิธีการหมั่นในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ของชาติที่ยังคงเหลืออยู่ให้ได้ผล รัฐบาลเองก็ได้ปรับ เปลี่ยนนโยบาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นในมติหัยก เลิกสัมปทานการทาลายป่า พ.ศ. 2532

สาเหตุแห่งวิกฤตการณ์ "การทาลายป่า" นี้ซับซ้อนทั้งทางด้านปัจจัยภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการตัดไม้ การเก็งกำไรที่ดิน การผลิตเพื่อการส่งออก และการเพิ่มของประชากรภายในประเทศ ผลของภัยที่เห็นได้ชัด ได้แก่ กรณีน้ำท่วมภาคใต้ครั้งใหญ่ในเดือนพฤศจิกายน 2531 ซึ่งยังผลให้มีผู้ประสบภัยจำนวนมาก และรัฐบาลต้องประกาศปิดป่าสัมปทาน

รัฐบาลไทยโดยการดำเนินงานของกรมป่าไม้ได้ละเลยความพยายามในการอนุรักษ์ป่าของประชาชนท้องถิ่น ผู้ใช้ประโยชน์โดยตรงจากทรัพยากรป่าไม้มานาน จนทางตรงข้ามนโยบายการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ เป็นเขตอนุรักษ์ เขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเหล่านั้นไม่มีสิทธิที่จะได้รับการสิทธิถือครองที่ทำกินในป่า และยังถูกขับไล่ให้ออกจากพื้นที่อีกด้วย

ขณะเดียวกัน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา และกลุ่มสาธารณประโยชน์ ได้มีการเคลื่อนไหวอย่างจริงจังต่อสถานการณ์ของประชาชนในเขตป่าสงวนดังกล่าว บุคคลและองค์กรหลายฝ่ายได้ทำงาน เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เห็นระหว่าง เกษตรกรในเขตป่าและรัฐบาล ด้วยความหวังที่จะให้เกิดการยอมรับ เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ป่าไม้อย่างสืบเนื่องและมีประสิทธิภาพ

หลังกดดันและอิทธิพลจากแนวคิดภายนอก

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่ามีพลัง 3 พลังในการกดดันให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ได้แก่ พลังการเมือง พลัง เศรษฐกิจ และพลังทาง เทคโนโลยีสมัยใหม่และสื่อมวลชน

พลังทางการ เมือง

ปัจจัยทางการ เมืองในระดับประเทศได้ผลักดันให้รัฐบาล โดยเฉพาะกรมป่าไม้ ประเมิน เขตของป่าไม้ เป็นความจริง การประเมิน เป็นความจริงของทางราชการนั้น ช่วย ลดการโจมตีและข้อตำหนิต่อความไร้สมรรถภาพของรัฐบาลในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ของ ประเทศ และขณะ เดียวกันก็ช่วย ให้กรมป่าไม้ได้รับอำนาจทางกฎหมาย เนื้อพื้นที่ป่าสงวนด้วย เช่นกัน

นอกจากนี้ ประเด็นความมั่นคงทางการ เมืองก็ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่รัฐตระหนักถึงภัยคุกคามของต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เนื่อง จากมีการก่อการร้ายที่ครอบคลุมอาณาบริเวณอยู่ตามพื้นที่ชนบทที่อยู่ห่างไกลจากกลไกอำนาจรัฐ จะ เข้าถึง ซึ่งนั่นก็หมายถึง บริเวณที่เป็นป่า ทากภัยซึ่งจะได้ผลทั้งทางยุทธศาสตร์และการพัฒนา จึงได้แก่ การขอความร่วมมือจากประชาชนภายในพื้นที่ป่า เป็นแนวร่วมในการ ป้องกันภัยดังกล่าว โดยการชักชวนให้ประชาชน เข้ามาทำกินในพื้นที่ป่า เพิ่มมากขึ้น พร้อมกับ อำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ด้วยการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัด ถนนผ่าน เข้าไปในหมู่บ้าน ความ เจริญไปสู่หมู่บ้านใน เขตป่า เขามากยิ่งขึ้น

เมื่อมีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอยู่ร่วมกับประชาชนยังไม่ได้มีความขัดแย้ง เหมือนดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะรัฐ เล็ง เห็นความสำคัญของการแก้ปัญหาการก่อร้ายมา เป็นอันดับแรกจึงมุ่งแก้ปัญหาที่ก่อน และรัฐยังอาศัยประชาชน เพื่อทำสงคราม เอาชนะพรรคคอมมิวนิสต์อีกด้วย การกระทำดังกล่าว เป็นการดึง เอา "มวลชน" เข้ามาร่วม ทำให้ได้แนวร่วมต่อสู้มากขึ้น

แต่เมื่อเวลาผ่านไป ภัยจากคอมมิวนิสต์ได้ยุติลงไปแล้วรัฐจึงมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการป่าแนวใหม่ โดยเห็นว่าป่าถูกทำลายลงไปมากโดยเฉพาะเกิดจากน้ำมือของประชาชนที่อาศัยอยู่ป่า ดังนั้น จึงต้องอพยพคนออกจากป่า เพื่ออนุรักษ์ให้สมบูรณ์ต่อไป ด้วยนโยบายการให้สัมปทานทำไม้ และจัดการปลูกป่าโดยความร่วมมือระหว่างรัฐกับ เอกชน รายใหญ่ ปัญหาที่ถูกทับถมมานานก็ เริ่มแสดงออก ทำให้รัฐกลายเป็นคู่ขัดแย้งโดยตรงกับประชาชนในชุมชนต่างๆ

หลัง เศรษฐกิจ

ปัญหาการบุกรุกป่าสงวนจึง เป็นปัญหาที่เรื้อรัง และเมื่อถึง พ.ศ. 2533 ก็เกือบจะเป็นการยอมรับโดยพฤตินัยแล้วว่า ประชาชนที่ทำกินใน เขตป่าสงวนได้ทำกินมา เป็นเวลานานแล้ว โดยที่รัฐมิได้มีปฏิกิริยาในการ เข้าจัดการแต่อย่างใด และจากผลของพลังทางการเมืองข้างต้น ก็ยังกลับทำให้รัฐส่งเสริมให้ประชาชน เข้ามาทำกินในพื้นที่ป่าสงวน เพิ่มขึ้นไปอีก ในขณะที่รัฐยัง บ่อยปลดละเลย และไม่จัดการปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตรงกับประชาชน รัฐยังกลับให้มีนโยบายส่งเสริมการปลูกป่า เศรษฐกิจ โดยให้ เอกชน เป็นผู้ปลูกและรัฐ เป็นผู้ควบคุมดูแล แต่การเร่งดำเนินการดังกล่าว กลับทำให้ เอกชนที่เข้าไปปลูกป่าทำการขับไล่ประชาชนแทน ทั้งนี้ เพราะป่าที่ เอกชนจะ เข้าไปทำการปลูกป่านั้น ล้วนมีแต่ประชาชนอาศัยอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้น แต่ เอกชน เหล่านั้นก็อ้างกรรมสิทธิ์ครอบครองโดยการ เข้าพื้นที่ป่า เหล่านั้นจากรัฐเป็นข้ออ้างในการไล่ประชาชนออกไป ทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจ และไม่สามารถจะหาข้ออ้างมายุติการกระทำของฝ่าย เอกชนที่ เข้ามาทำสัมปทานและปลูกป่าได้ ประชาชนจึงหวังจะมาพึ่งรัฐโดยการร้องเรียน แต่รัฐกลับไม่แก้ไขและยังช่วย เหลือฝ่าย เอกชนให้ดำเนินการโดยสะดวกขึ้น โดยการ เข้าจับกุมประชาชนที่ไม่เห็นด้วย และคัดค้าน ทำให้ผลของการขัดแย้งที่ประชาชนมีต่อฝ่าย เอกชน เปลี่ยนเป้าหมายมาที่ตัวแทนนโยบายของรัฐแทน มาถึงตรงนี้ รัฐจึงเข้าสู่ความขัดแย้งกับฝ่ายประชาชนโดยตรง เพราะประชาชนเริ่มมองเห็นว่า การจะเปลี่ยนแปลงไม่ให้ออกชน เข้ามาไล่ที่ของพวกเขาได้ ก็ต้องให้รัฐแก้ไขตัวแทนนโยบายแทน จึงจะสามารถกำจัดนายทุน เอกชนที่ เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากการได้สัมปทานจากรัฐได้สำเร็จ

หลังทาง เทคโนโลยีสมัยใหม่และสื่อมวลชน

เทคโนโลยีข่าวสารในปัจจุบัน ได้ทำให้สังคมมนุษย์และสังคมโลกกลายเป็นสังคมที่รับรู้การเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมได้อย่างรวดเร็ว และทำให้สังคมเล็กหรือแคบลงด้วยประสิทธิภาพของความเร็วของระบบรับ-ส่ง-กระจายข่าวสารข้อมูล²

ข่าวสารข้อมูลได้กลายเป็น "อาณาจักร" ที่กำหนดทิศทางความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในแต่ละสังคม ในภาคชนบทซึ่งเป็นสังคมเกษตรที่มีประชากรส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 60 ของประชากรทั้งประเทศ จึงอยู่ท่ามกลางของภาวะ "การชะงักงันทางวัฒนธรรม" เกิดการล่มสลายของครอบครัว และชุมชนหมู่บ้านลดน้อยลงไปทุกที ทำให้ชนวนการประชาชนได้เริ่มขึ้นเพื่อการดิ้นรนต่อสู้หาทาง เลือกรวม

การแย่งชิงทรัพยากรป่าได้กลายเป็นแกนกลางของการต่อสู้ระหว่างชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานและมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบชุมชน กับผู้บุกรุกจากภายนอกทั้งจากภาครัฐกิจ อภิสิทธิ์พลเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐ การใช้ "ข้อมูล" ในภาคชนบท จึงปะทุตามมาเพื่อโฆษณาชวนเชื่อ และสร้างความชอบธรรมให้แก่แต่ละฝ่าย และในหลายกรณีสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ได้กลายเป็นกระบอกเสียงที่สำคัญ ในการสร้างความชอบธรรมต่อ "สายตาดำมืด" ให้กับฝ่ายที่สามารถเข้าถึงสื่อสารมวลชน เหล่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² เอนก นาคะบุตร. คนกับดิน น้ำ ป่า "จุดเปลี่ยนแห่งความคิด". กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ธันวาคม 2536, หน้า 75.

ในปัจจุบัน สื่อมวลชน เริ่ม เอน เอียง และให้ความเห็นแก่ฝ่ายประชาชนมากขึ้น ด้วยการนำเสนอความไม่ชอบธรรมและไม่ชอบมาพากลของนโยบายของรัฐบาลแต่ละช่วง และยังเป็นผู้เปิดประเด็นความขัดแย้งในเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรป่าของรัฐบาลจากประชาชน เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย ดังกรณี สปก.4-01 ซึ่งยังผลให้นายสุเทพ เทือกสุบรรณ ต้องได้รับการชักพอกจากฝ่ายค้าน และยังผลให้เกิดการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะ ท้าให้นายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ต้องยุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ หรือในปัจจุบัน กรณีป่าท่าชนะก็ยิ่ง เป็นประเด็นทางการเมือง ที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับให้ความสนใจ และนำเสนอข้อมูลที่มีเงื่อนงำอย่างละเอียดและมีผล เกี่ยวข้องถึงนักการเมือง ชุดที่ผ่านมา ท้าให้ฝ่ายรัฐบาลบรรเทาใช้ เป็น เกมการเมืองในการรุกฝ่ายค้านไม่ให้มีช่องทาง เปิดอภิปรายชักพอก ผลการทำงานที่ผ่านมาของรัฐบาลได้สะตวยิ่งขึ้น

การจัด เป็น 3 หลังนี้มีใจกลางอยู่ที่ทรัพยากรป่า และคน การแย่งชิงการใช้ประโยชน์ เป็น เรื่องของคน 2 ฝ่ายที่มีจุดยืนต่างกันอย่าง เห็นได้ชัด จนหลังทาง เศรษฐกิจนั้น เราไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงพรรคการเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่เข้ามา เกี่ยวข้องค่อนข้างมาก เพราะ ว่าพรรคการเมืองจำนวนมากได้รับการสนับสนุนจากนักธุรกิจ ซึ่งต้องมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันอยู่แล้ว ไม่ว่าทางใดก็ตาม ดังนั้น หลังทั้ง 3 ระดับจึงมีความเกี่ยวเนื่องและประสาน ประโยชน์ด้วยกัน มีคำว่า "กาฬาร" สูงมาก ตั้งแต่คำว่านายทุนท้องถิ่น หลังการเมืองท้องถิ่น หรือสื่อมวลชนท้องถิ่นในหมู่บ้าน รวมทั้งมาเฟียที่เป็นฐานคะแนนให้พรรคการเมือง ทั้งหมดนี้ ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และประการสำคัญ มีทุนข้ามชาติไหล เข้ามาจากนโยบายการลงทุนของ รัฐบาล ซึ่งเป็นทุนอันมหาศาล และมีผลประโยชน์เกี่ยวเนื่องกันอย่างมาก เพราะฉะนั้นความ ขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่าระหว่างรัฐกับประชาชนจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดๆ และคงไม่สามารถจะแก้ไขได้ง่าย ถ้าเราไม่เข้าใจว่าสาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น สามารถอธิบายได้ด้วยสมมติฐาน ที่เราจะต้องแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุแห่งพลังกดดันทั้ง 3 หลัง โดย เห็นไปที่ปัญหาการกำหนดนโยบายและการปล่อยปละละเลยของรัฐ ตลอดจนความรับผิดชอบ ของประชาชน ทั้งนี้เราอาจจะต้อง เติมสมมติฐานบางข้อ เข้าไปด้วย นั่นคือ ปัญหาตัวกลาง ระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งได้แก่ นายทุน กลุ่มธุรกิจ และกลุ่มอิทธิพลต่างๆ เป็นต้น ที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ จนบางครั้ง เป็นตัวจุดชนวนแห่งความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี

2. พฤติกรรมหรือผลวัตรของความขัดแย้ง

จากความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากผลกระทบของโครงการสัมปทาน ปลุกป่า และโครงการ คจก. ทำให้มีการคัดค้านเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ซึ่งอาจแบ่งลักษณะการคัดค้านออกได้เป็น 2 แบบ ดังนี้

1) การคัดค้านโดยสันติวิธี

1.1 เป็นการร้องเรียนผ่านขั้นตอนตามกฎหมาย ทั้งโดยผ่านกลไกราชการและองค์กรอื่นๆ ภายนอก ได้แก่

ก. การร้องเรียนผ่านหน่วยงานของทางราชการส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ป่าสงวน คือ ผ่านป่าอำเภอ นายอำเภอ ป่าแม่จังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัด จนถึงระดับกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ สำนักนายกรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรีโดยตรง

ข. การร้องเรียนผ่านองค์กรนักศึกษา เช่น ศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ค. การร้องเรียนผ่านสื่อมวลชน

ง. การร้องเรียนผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จ. การยื่นฎีกาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ลักษณะของการร้องเรียนดังกล่าว อาจมีทั้งการดำเนินการโดยอิสระของผู้นำแต่ละคนและมีทั้งการเรียกร้องผ่านมติสภาตำบล แต่โดยมากมักจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ ซึ่งถ้าหากการเรียกร้องดังกล่าวยังไม่ประสบผลสำเร็จ ก็ยังมีอีกยุทธวิธีหนึ่งที่ประชาชนใช้ควบคู่กันไป คือ

1.2 การคัดค้านโดยผู้ใช้พลังกลุ่มต่อรอง เพื่อสร้างแรงกดดันต่อทางราชการ ซึ่งมักจะเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมสำเร็จ เนื่องจากทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐตระหนักถึงปัญหาและหันมาให้ความสนใจกับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอย่างจริงจังมากขึ้นในทุกกรณีของปัญหา และเป็นวิธีที่สามารถนำมาใช้แก้วิกฤตการณ์เฉพาะหน้าได้ เช่น กรณีการรวมกลุ่มของชาวตำบลโนนสวรรค์ อ.ปทุมรัตต์ จ.ร้อยเอ็ด เข้าถอนกล้ายูคาลิปตัส และยึดรถยกไว้เพื่อมิให้เข้าทำลายป่าธรรมชาติของตนได้ เป็นผลสำเร็จอย่างทันที่ทั้งที่เป็นต้น

อำนาจของกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เห็นได้จากการเรียกร้องให้มี "ป่าชุมชน" เพื่อแก้ปัญหาการปลูกป่าของกรมป่าไม้ โดยมีการชุมนุมของประชาชนหลายพื้นที่เข้าร่วมถึง 7 จังหวัดภาคอีสาน ได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยโสธร ร้อยเอ็ด สุรินทร์ อุบลราชธานี และกาฬสินธุ์ และยังมีกรณีของการเกิดขึ้นของสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสานรวมตัวกัน 17 จังหวัด เพื่อคัดค้านโครงการ คจก. ซึ่งทำให้รัฐต้องทบทวนนโยบายใหม่ และยกเลิกโครงการดังกล่าวในที่สุดได้สำเร็จ

2) การคัดค้านโดยผู้ใช้วิธีรุนแรง

เมื่อการคัดค้านโดยสันติวิธีของประชาชนไม่ได้รับความสนใจ หรือไม่ได้รับทำที่ที่กระตือรือร้นต่อการแก้ปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือยิ่งกว่านั้นยังต้องเผชิญกับท่าทีข่มขู่ทั้งทางเอกชนและหน่วยงานราชการ เจ้าของโครงการปลูกป่าอย่างแข็งกร้าว ดังเช่น นายทุนที่บุกรุกเข้าทำปาระยะหนึ่งอำเภอปะจวา มีอิทธิพลต่อข้าราชการในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก นายทุนกลุ่มนี้ถึงกับเคยเสนอเงิน 2 ล้านบาท ให้พระประจักษ์ เพื่อขอให้เลิกนำชาวบ้านในพื้นที่ขัดขวางธุรกิจของพวกตน แต่พระประจักษ์ปฏิเสธข้อเสนอบนเป็นต้น ทำให้ในที่สุดแล้ว การตอบโต้ของชาวบ้านโดยวิธีรุนแรง คือ การบุกรุกถอนต้นยูคาลิปตัส และการเผาเรือนเพาะชำกล้าไม้ของชาวบ้านกว่า 2,000 คน ทั้งกรณีชาวบ้านลพบุรี เสียชีวิตที่คัดค้านการตัดไม้ทำลายป่าบนลาน อันเป็นป่าธรรมชาติผืนสุดท้ายของพวกเขา ตั้งแต่ปลายปี 2527 จนถึงจุดแตกหักเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2528 หรือกรณีชาวบ้านเทพนิมิตที่ถูกผลักดันให้ออกจากที่ดินทำกินของตนเองที่ร่วมบุกเบิกเลี้ยงชีวิต เข้าต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เคียงป่า เคียงทะเลกับ เหล่าทหารของกองทัพภาคที่สองในช่วงปี 2519-2522 ภายใต้อิทธิพลว่าจะได้รับที่ดินทำกิน เมื่อ

ป่าเตียน และผู้ก่อการร้ายหมดไป แต่เมื่อถึงปี 2527 เป็นต้น กลับมีโครงการปลูกป่าเข้ามา
 ไล่ที่พวกเขาออก ทำให้ชาวบ้านรู้สึกหมดหวังและเจ็บแค้นต่อการตอบแทนที่ได้รับจากฝ่ายรัฐบาล
 มาตลอด นั่นคือ แม้ว่าฝ่ายประชาชนจะได้มีการร้องเรียนตามขั้นตอนถึงทุกฝ่าย ตั้งแต่ระดับ
 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจนถึง ระดับผู้คุมนโยบาย หลายต่อหลายครั้งแล้ว ก็ยังไม่ได้รับความ เป็นธรรม
 จนเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2531 เมื่อได้เดินขบวนไปชุมนุมยื่นข้อเรียกร้อง 3 ข้อ หน้าที่ทำ
 การป่าไม้อำเภอ คือ ให้หยุดทำการจับกุมชาวบ้านในข้อหาบุกรุกป่าสงวน ให้จัดที่ดินทำกิน
 ให้ใหม่ และ ขอยืดเวลาให้ทำกินในที่ดินเดิมต่อไปก่อน แต่ปรากฏว่ากลับไม่มีเจ้าหน้าที่ของป่า
 ไม้ออกมาชี้แจงแต่อย่างใด จนสร้างความไม่พอใจอย่างรุนแรงถึงขั้นบุกเข้าเผา เรือนเพาะชำ
 ของทางป่าไม้ดังกล่าว

จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งในลักษณะดังกล่าว มีมิติสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ขอบข่ายของความขัดแย้ง หมายถึง จำนวนคนที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความ
 ขัดแย้งนั้นมีมาก-น้อย ขึ้นกับจำนวนของผู้ได้รับความเดือดร้อนในแต่ละพื้นที่ที่รัฐ เข้าไปจัดการ
 มาตรการตามนโยบายของกรมป่าไม้ ซึ่งนโยบายทั้ง 3 คือ สัมปทานทำไม้ โครงการปลูกป่า
 และโครงการ คจก. นั้น ยิ่งทำให้จำนวนคนที่เข้ามาคัดค้านต่อสู้กับฝ่ายรัฐมีมากขึ้นตาม
 ความกว้างของพื้นที่ที่ได้รับปัญหา ยิ่งรับขยายการดำเนินงานออกไปในพื้นที่ของชุมชนมากเท่า
 ไร ก็ยิ่งได้รับการคัดค้านจากประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ

2. ความเข้มข้นของความขัดแย้ง ในระยะแรกยังไม่มากนัก เพราะประชาชนแต่ละกลุ่มใน
 แต่ละพื้นที่จะทำการช่วยเหลือตนเองก่อน โดยการคัดค้าน หรือไม่ก็ต้องยินยอมย้ายออกตาม
 ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกำหนดระยะเวลาไว้ แต่ในระยะหลังนับตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมา ประชาชน
 มีความมุ่งมั่นมากขึ้นที่เอาชนะฝ่ายรัฐให้ได้ ด้วยการแข็งข้อและใช้วิธีต่อสู้ด้วยความรุนแรง มี
 การเข้าติดพันต้นยูคาลิปตัส เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังจะ เห็นได้จากรายงานของกองทัพบกที่ส่ง
 ระบุว่า

18 มี.ค.31 ชาวบ้านบุกทำลายต้นยูคาลิปตัส เสียหายกว่า 5 แสนบาท 9 มิ.ย.32 และ 11 มิถุนายนเสียหายกว่า 10 ล้านบาท วันที่ 29 ม.ค. 33 ป่ายูคาลิปตัสเสียหายเพิ่มขึ้นอีก 1.4 ล้านบาท และวันที่ 24 ก.พ. 33 เสียหายอีก 3 ล้านบาท นอกจากนี้ยังมีการเข้าอาวุธ เข้าต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่อีกด้วย

3. ความสามารถรู้เห็นซึ่งความขัดแย้ง

หมายถึง จำนวนคนที่ตระหนักถึงความขัดแย้ง ทั้ง 3 นโยบาย

- โครงการ คจก. มีการตระหนักรู้เฉพาะพื้นที่ 17 จังหวัดทางภาคอีสานที่ได้รับ ความเดือดร้อนจากปัญหาไร่ที่ทำกิน เท่านั้น
- สัมปทานการทำไม้ ประชาชนมีการตระหนักมากที่สุดจนถึง 3 นโยบายที่กล่าว ไปได้แล้ว เนื่องจาก เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมภาคใต้ ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ส่งผลให้มีหลาย ฝ่ายออกมาคัดค้าน ทำให้รัฐต้องยุตินโยบายการอนุญาตสัมปทานแก่ เอกชนโดย เต็ดชาด
- นโยบายปลูกป่า มีการรับรู้ถึงปัญหาเฉพาะประชาชนที่ได้รับความ เดือดร้อน

หมายเหตุ กรณีของป่าดงใหญ่ ถึง ทับลาน นั้น เป็นปัญหาความ เดือดร้อนที่ได้รับผลกระทบจาก เรื่องปลูกป่ายูคาลิปตัส และปัญหาการไร่ที่ทำกิน เนื่องจากโครงการ คจก. และยังมี ประเด็น เรื่องความมั่นคงทางการ เมือง เข้ามา เกี่ยวข้องด้วย ทำให้กรณีนี้ได้รับความสนใจมาก เป็นพิเศษจากหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายนักวิชาการ และองค์กรพัฒนา เอกชน ตลอดจนถึงหนังสือพิมพ์ หลายฉบับก็ให้ความสนใจและรายงานความ เคลื่อนไหวของการ เผชิญหน้าระหว่างรัฐกับประชา ชนจำนวนมาก ทำให้ในที่สุดรัฐต้องยกเลิกโครงการ คจก. ไปได้ แต่ปัญหาการไร่ที่ทำกินใน เขตป่าของประชาชนก็ยังไม่คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นจนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่าแบบแผนของความขัดแย้งในหลายกรณีมีคู่กรณีอยู่เพียง 2 ฝ่าย ทำให้ความเข้มข้นของความขัดแย้งในระยะหลังรุนแรง และมีน้ำหนักในการกดดันรัฐบาลมากขึ้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงท่าทีและยุทธินโยบายป่าล้มปทาน และโครงการ คจก. ในที่สุด ส่วนกรณีการปลูกป่านั้น แม้ความขัดแย้งกรณีป่าดงใหญ่และทับลาน ซึ่งถือว่ารุนแรงที่สุดในหลายพื้นที่ได้ยุติไปแล้ว แต่สถานการณ์ที่รุนแรงก็ เพียงแค่คลี่คลายลงไปบนทางที่สงบมากขึ้นเท่านั้น แต่ปัญหาความยากจนและไร้ที่ทำกินของประชาชนก็ยังคงมีอยู่ในหลายพื้นที่แม้ว่าจะยกเลิกโครงการไปแล้วก็ตาม

ดังนั้น ทั้ง 3 ประเด็นของความขัดแย้งอันเนื่องมาจากนโยบาย 3 ประการของรัฐบาลนั้น เราจึงเห็นว่า ฝ่ายประชาชนได้ตระหนักดีว่า ตนเป็นฝ่ายสูญเสียพื้นที่ทำกินและกรรมสิทธิ์ในการถือครองทรัพยากรป่า นอกจากนี้ยังต้องสูญเสียวัฒนธรรมลักษณะการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมไปด้วย เนื่องจากการพัฒนาในแต่ละโครงการของรัฐที่เข้ามาจัดการกับประชาชนในพื้นที่ป่าและทำให้สูญเสียกำลังใจในการจะช่วยอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอีกต่อไป เพราะรัฐมองว่าประชาชนไม่ได้ช่วยรักษาป่าไว้ แต่ยังเป็นผู้ทำลาย ฉะนั้นจึงต้องปลูกป่าและอพยพพวกเขาออกจากที่ทำกินเดิมของประชาชนที่อยู่มานานแสนนาน ก่อนที่รัฐจะประกาศนโยบายทั้งสามนโยบายเสียอีก เมื่อประชาชนสิ้นความหวังในการจะต่อร้อง เพื่อขอความร่วมมือจากรัฐจึงทำให้ความมุ่งมั่นในการที่จะเอาชนะสูงยิ่งขึ้น และต้องการล้มเลิกมาตรการต่างๆ ของทั้ง 3 นโยบายของรัฐให้หมดไปให้ได้ จึงนำไปสู่ความวุ่นวายในสังคม และก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองในระดับนโยบายต่อไปได้ แม้ว่าจะยังไม่ถึงขั้นที่จะทำให้เกิดความรุนแรงทางการเมืองขึ้นโดยตรง

3. การยุติและผลของความขัดแย้ง

เหตุการณ์ที่ผ่านมา พบว่า

ฝ่ายรัฐ ใช้การยุติความขัดแย้งโดยใช้อำนาจทางนิติศาสตร์ ใช้อำนาจทางกฎหมาย ทำให้เวทีทางการเมืองประชาชนที่ประท้วง และกรณีที่ทำลายทรัพย์สินและทำลายชีวิตข้าราชการก็จะถูกสั่งฟ้องศาล เจ้าหน้าที่กล่าวว่า เพื่อให้ประชาชนเช็ดแผลและจะไม่กล้าคัดค้านอีก

ฝ่ายประชาชน ในระยะแรกจะใช้ชีวิตการขอร้อง เจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่เมื่อไม่ได้ผลก็จะใช้ความรุนแรงตอบโต้เช่นกัน เพื่อให้รัฐหยุดการกระทำดังกล่าว

ในระยะแรก จะเห็นได้ว่าทั้งสองฝ่ายมุ่ง เอาแพ้เอาชนะกันไปเลย โดยการมีอำนาจเหนือของรัฐในด้านกฎหมายและกำลังของเจ้าหน้าที่ข้าราชการ ทหาร และตำรวจ ฝ่ายประชาชนก็หาทางออกเพื่อการเอาชนะฝ่ายรัฐด้วยการทำร้าย เจ้าหน้าที่และ เข้าทำลายต้นยูคาลิปตัสตามโครงการปลูกป่าของรัฐและมีการ เผาทำลายทรัพย์สินของทางราชการอีกด้วย

ในระยะหลัง มีการประนีประนอมกันมากขึ้น เพราะมีองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ กลุ่มอนุรักษ์ เข้ามาช่วยจัดการในทางที่เป็นการ เรียกร้อง เป็นขั้นตอนมากขึ้น ตลอดจนรัฐบาลตระหนักถึงความเสียหายที่เกิดจากการต่อสู้-ปะทะกับประชาชน และความเดือดร้อนอันเกิดจากการบุกรุกทำลายสวนป่าของประชาชน จึงหันมาให้การพบปะ แลกเปลี่ยน และรับฟังความคิดเห็นของฝ่ายประชาชนยิ่งขึ้น ดังเช่น กรณีล้มปทานทางมี กรณีโครงการ คจก. ทำให้ต้องยุติโครงการไป

แต่ในอนาคต กำลังจะเกิด "การผสมผสาน" ระหว่างแนวคิดทางกฎหมายของรัฐ กับ แนวคิดของชุมชนของประชาชน ออกมากลายเป็น "พระราชบัญญัติป่าชุมชน" ที่ทั้งฝ่ายรัฐ และฝ่ายประชาชนได้ร่วมมือกันให้เกิดขึ้น เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าที่ผ่านมาของป่าแม่เฒ่า

ผลของความขัดแย้ง

หลายกรณีฝ่ายประชาชน เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และครั้งสำคัญซึ่งถือว่ารุนแรงที่สุด ก็คือ กรณีอ.ปะคำ และ อ.เลิงสา อันเนื่องมาจากปัญหาโครงการ คจก.

แต่ก็มีบางกรณีที่ประชาชนเป็นฝ่ายชนะ แต่ก็มีนับครั้งได้ เช่น กรณีบ้านห้วยแก้ว ซึ่งได้รับการประกาศเป็นป่าชุมชนแห่งแรก กรณีตัดค้ำน้ำให้มีการปิดป่าสัมปทาน และสุดท้ายการยกเลิกโครงการ คจก. ที่เกิดจากการรวมพลังของหลายฝ่ายของประชาชน นอกจากนี้ยังมีกรณีล่าสุดในพื้นที่ คือ ป่าดง เค็ง ซึ่งเราจะได้เปรียบเทียบกับกรณีป่าดงใหญ่ถึงทับลาน ที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 ว่าหากกรณีป่าดง เค็ง ฝ่ายประชาชนถึงสามารถเอาชนะฝ่ายรัฐได้สำเร็จ โดยมีปัจจัยสำคัญ ดังนี้

- 1) กรณีของป่าดง เค็งนั้นไม่ได้ เป็นพื้นที่สีแดงที่มีปัญหาความมั่นคง เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังเช่นกรณีของป่าดงใหญ่และทับลาน ซึ่งประเด็นของภัยจากคอมมิวนิสต์ที่ อ.ปะคา และ อ.เสิงสาง นั้นรุนแรงมาก ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเข้ามาควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด และเมื่อหมดภัยคอมมิวนิสต์แล้ว ก็มีการ เปลี่ยนชุดของ เจ้าหน้าที่ซึ่ง เป็นชุดที่อยู่ในความขัดแย้ง เป็นชุดใหม่ ซึ่งไม่ได้มีประสบการณ์ในการประสานสัมพันธ์กับมวลชนมาก เหมือนกับสมัยที่มีคอมมิวนิสต์ จึงมีผลให้การทำความเข้าใจตกลงกัน เป็นไปอย่างลำบากดังจะ เห็นได้ว่า เจ้าหน้าที่ได้เข้ามาตรึงชุมชน และในบางครั้งใช้ทหารพรานมาร่วมให้ความคุ้มครองคนงานขณะปลูกไม้ยูคาลิปตัสด้วย
- 2) ไม่มีปัจจัยกลาง คือ กลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นเข้ามาวุ่นวายเกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพราะชัยชนะที่ได้รับของกรณีป่าดง เค็งนั้น เกิดจากการต่อสู้ เรียกร้องด้วยกลุ่มชาวบ้านเอง โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากจาก เจ้าพ่อหรือนายทุนท้องถิ่นแต่อย่างใด และกรณีการปลูกป่ายูคาลิปตัสในพื้นที่นั้นก็เป็นความรับผิดชอบโดยตรงของสำนักงานส่งเสริมการปลูกป่าของกรมป่าไม้ ทำให้คู่กรณีขัดแย้งมี เพียง 2 ฝ่ายคือ กรมป่าไม้ กับประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น เมื่อกรมป่าไม้ยินยอมมอบพื้นที่คืนแก่ทางจังหวัดให้บริหารจัดการ ความขัดแย้งจึงยุติลงได้ ไม่เหมือนกับกรณีของป่าดงใหญ่และทับลาน ที่มีหลายฝ่าย เข้ามาเกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน ทั้งกรมป่าไม้ และสำนักงาน กอ.รมน. และยังมีกองทัพภาคที่สอง เข้ามาร่วมด้วย ทำให้ความขัดแย้งรุนแรง ถึงแม้ว่าถ้ากรมป่าไม้จะยินยอมยกเลิกนโยบาย แต่ฝ่ายทหารก็ยังไม่ร่วมมือด้วย เพราะยังเกรงภัยจากคอมมิวนิสต์และไม่เชื่อว่าประชาชนมีความจริงใจในการจัดการป่า เพราะเชื่อว่าแกนนำของกลุ่ม คือ นายคา บุตรศรี เคย เป็นคอมมิวนิสต์มาก่อน

3) กรณีของป่าดง เค็งได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ความร่วมมือ โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นผู้รับมอบพื้นที่ เพื่อส่งต่อให้นายอำเภอจัดการคืนพื้นที่แก่ชาวบ้านในเขตป่าดง เค็ง ซึ่งตรงกันข้ามกับกรณีของป่าดงใหญ่ ที่ทำที่ของฝ่ายราชการระดับพื้นที่มีลักษณะแข็งกร้าวไม่ผ่อนปรน โดยเฉพาะภายหลังที่นายพร อุดมพงษ์ นั้นจากตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ และร้อยตรีพยนต์ นิเรนทร ย้ายเข้ามาแทนเมื่อกลางปี 2532 จนสมัยผู้ว่าบุรีรัมย์คนเก่า ผู้แทนของกรมป่าไม้ ฝ่ายตำรวจ และแม่ทัพภาคที่ 2 มีท่าทีลุ่มลุ่มล้วยกับฝ่ายประชาชน และทำให้ผู้ชุมนุมสลายตัวไปได้โดยสงบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ว่าฯ คนเก่าเป็นคนพื้นเพอำเภอปะคำก็เป็นได้แต่ทำที่ของผู้ว่าฯ คนใหม่ดูจะแข็งกร้าว และต้องการใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเหี้ยมขาด นอกจากนั้นยังขาดการรับรู้ที่ถูกต้อง เกี่ยวกับองค์กรพัฒนาเอกชนอีกด้วย ทำให้ความขัดแย้งที่ปะการุนแรงและประชาชนต้อง เป็นฝ่ายที่ได้รับความเสียหายอย่างมาก นอกจากนี้การเสียชีวิตของ พ.อ.จรวาย นิมิตชัย ก็นับว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะหาก พ.อ.จรวาย ยังมีชีวิตอยู่ ชาวบ้านก็ยังมีตัว เชื่อมฝ่ายทหารจนการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งได้

ยุทธศาสตร์การพัฒนานับปัจจุบัน พบว่า ทำให้เกิดการ เผชิญหน้าและการหาทางออกของฝ่ายประชาชน และฝ่ายรัฐในการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรป่าไม้ไทย 2 ระดับ คือ

1. People Warfare คือ การเผชิญหน้าระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน หรือชาวบ้านกับรัฐ หรือ นายทุนในระดับท้องถิ่น จนกลายเป็นกลุ่มต่อต้าน 2 กลุ่มต่อสู้กัน คือ การเผชิญหน้ากันระหว่างนายทุนที่เข้าไปบนพื้นที่ กับความขัดแย้งที่ปะทุกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่หนึ่งๆ เช่น น้ำเสียตลอดลำน้ำ หรือที่ปะคำ หรือ ที่เครือข่ายป่าชุมชน 8 จังหวัด หรือ ที่บ้านห้วยแก้วก็ตาม เป็นการเผชิญหน้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น เป็นจุดๆ เฉพาะจุดๆ ซึ่งในอนาคตอาจจะเกิดขึ้นมากกว่านี้ ถ้าหากรัฐยังไม่เข้าไปช่วย เหลือแก้ไขอย่างจริงจัง
2. Policy Warfare เป็นการผลักดันต่อสู้ของนักวิชาการ นักอนุรักษ์ นักพัฒนา และหลังทางการเมือง เพื่อให้เกิดทางออกของนโยบาย กฎหมาย พระราชบัญญัติ ที่สอดคล้องต่อฝ่ายต่างๆ ทั้งฝ่ายรัฐ ฝ่ายนายทุนที่ต้องการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบทุน ตลอดจนฝ่ายนักอนุรักษ์ นักพัฒนา และนักวิชาการที่วาง

ความขัดแย้งดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแยกเป็น 2 ขั้วของความคิด และ 2 ขั้วของกลุ่มคน ระหว่างรัฐฝ่ายหนึ่ง กับประชาชนอีกฝ่ายหนึ่ง

การเผชิญหน้า และการแย่งชิงทรัพยากรป่าที่เกิดขึ้น จึงก่อให้เกิดผลเสีย ทั้ง 3 ด้าน กล่าวคือ

ก. ชุมชน และประชาชนทั่วไป ขัดแย้งและมีช่องว่างกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐและต่อ อานาจรัฐโดยรวม

ข. เมื่อกรณีพิพาทขึ้นในพื้นที่ใด จะพบว่าทั้งรัฐและชุมชนต่างหันมาต่อสู้กันแทนการ แก้ไขวิกฤต หรือ เข้าจัดการฟื้นฟู อนุรักษ์ พัฒนา ป่าที่กำลังเสื่อมโทรม โดยเร่งการจัดการ โดยเร็ว

ค. "คน" หรือ "ทรัพยากรคน" ที่อาศัยอยู่กับทรัพยากรป่าในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเป็น หัวใจสำคัญของการอนุรักษ์และดำรงความยั่งยืนของชุมชน และของทรัพยากรป่าถูกผลักดันไป อยู่ใน "มุมมืด" และ "เลื่อนลอย" ตลอดจน "สิ้นหวัง" ต่อการดำรงวิถีชีวิตชุมชนและการสืบ สานวัฒนธรรมชุมชนในป่า ซึ่ง เจ้าหน้าที่ของรัฐกำลัง เว้นคืน หรือกำลังถูกบุกรุกโดยนายทุนจาก ภายนอกโดยที่ชาวบ้านไม่มีโอกาสร้องขอ ต่อรอง และต่อสู้

และในที่สุดความขัดแย้งดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงจนกลายเป็นกรณีขัดแย้งทางการ เมืองที่อ่อนไหวต่อความมั่นคง เช่น กรณีโครงการ คจก. ในภาคอีสาน

4. ผลกระทบของความขัดแย้ง

ผลกระทบในทางบวกมีค่อนข้างน้อย แต่ก็ทำให้เราพบว่าทำให้รัฐตระหนักถึงความ สำคัญของทรัพยากรป่า เพิ่มมากขึ้น และฟัง เสียงของประชาชนมากขึ้น ทางฝ่ายประชาชนก็หัน มาอนุรักษ์ป่า เพิ่มขึ้น เพื่อ เป็นข้อต่อรองกับรัฐในการแลกเปลี่ยน เพื่อขอ เข้าทำกินในพื้นที่ เดิม

ผลกระทบในทางลบ ตัวนโยบายของรัฐไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนอีกด้วย แม้ว่าฝ่ายประชาชนจะอ้างว่า ไม่ ได้ เป็นผู้บุกรุกป่า แต่ส่วนหนึ่ง เมื่อขัดแย้งกับรัฐ ก็ต้องหาที่ทำกินใหม่ ทหาที่ป่าไม้ถูกทำลาย มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เราอาจจำแนกผลกระทบในทางลบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ได้ดังนี้

- 1) ผลกระทบทางนิเวศวิทยา การปลูกพืชชนิดเดียว เช่นยูคาลิปตัสนั้นส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ทำให้เกิดความแห้งแล้ง และเป็นการทำลายป่าธรรมชาติ ซึ่งมีความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ให้ลดลง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ กรณีบ้านโคกมนัส อ. เมือง จ. ยโสธร ซึ่งน้ำแห้งขอดมาก จนไม่สามารถใช้ทำประโยชน์ในการเกษตรและเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติได้อีกต่อไป
- 2) ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการอพยพประชาชนออกจากพื้นที่ป่า โดยไม่มีทางเลือกอื่นให้ จึงก่อให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า เพื่อใช้ที่ดินทำกินของประชาชนที่ยากจนต่อไปอีกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในหลายกรณีทำให้เกิดการทำลายระบบครอบครัว ทำให้ชาวบ้านหลายครอบครัวต้องหันไปทำงานรับจ้าง เกิดการอพยพแรงงาน เข้าสู่เมือง
- 3) เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน จะเกิดขึ้น เมื่อโครงการปลูกป่าจ้างคนส่วนหนึ่ง ในชุมชนเป็นลูกจ้างสวนป่า ในขณะที่ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งได้รับความเดือดร้อน เรื่องที่ดินทำกินที่ถูกยึดไปปลูกป่า ทำให้เกิดความขัดแย้ง และความสัมพันธ์อันดีในชุมชนต้องถูกทำลายลง และกรณีที่รัฐอพยพชาวบ้าน เข้าไปอยู่ในที่ใหม่ก็ยังคงก่อให้เกิดการขัดแย้งกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมอีกด้วย เนื่องจากกลัวว่าจะสูญเสียประโยชน์ที่ควรจะได้
- 4) ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองขึ้นในระดับนโยบาย เนื่องจากในระยะหลังประชาชนเริ่มรู้จักรวมตัวกัน เป็นองค์กร เพื่อต่อร้องให้รัฐปรับเปลี่ยนท่าทีในการจัดการป่า โดยยอมรับสิทธิ "ป่าชุมชน" ของชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

เมื่อได้ศึกษาพื้นฐานความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในการใช้ทรัพยากรป่าโดยภาพรวมไปแล้ว ต่อไปเราจะได้ เสนอสมมติฐานที่เป็นระบบ เกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมกับความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นจากกรณีศึกษาป่าดงใหญ่ถึงทับลาน

Homer-Dixon เห็นว่าประเทศที่ยากจนจะมีปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมมากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมจึงมักมีโอกาสดังเกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนาได้มากเป็นพิเศษ

จากกรณีศึกษา งานวิจัย ก็สอดคล้องกับความเห็นของ Homer-Dixon ดังกล่าว กล่าวคือ ประเทศไทยก็เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งประชาชนเป็นปัจจัยคงที่ เพราะมีสภาพและปัญหาความต้องการที่ซ้ำซากอยู่ตลอดเวลา นั่นคือ ปัญหาความยากจน และแทบจะหลุดพ้นจากความยากจนได้อย่างลำบาก ทั้งนี้ เพราะแม้กระทั่งที่ดินทำกินก็ยังมี จึงต้องบุกป่าฝ่าดง เพื่ออยู่อาศัยและใช้ทรัพยากรป่า ที่คิดว่าไม่มีใครครอบครองเป็นเจ้าของ และไม่ต้องลงทุนลงแรงมาก เนื่องจากป่าธรรมชาติให้ผลผลิตที่เพียงพอแก่ความต้องการขั้นพื้นฐานแก่พวกเขาแล้ว แต่เมื่อประชาชนเข้าไปใช้พื้นที่ป่ามากขึ้น ก็ย่อมก่อให้เกิดการทำลายป่า และส่งผลกระทบต่อทางสังคมได้

สำหรับ Homer-Dixon ได้แยกผลกระทบทางสังคมของการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมในประเทศที่กำลังพัฒนาไว้ ดังนี้

1. การลดลงของคุณภาพการผลิต เศรษฐกิจ
2. การเปลี่ยนแปลงในการผลิตทางการเกษตรของภูมิภาค
3. การเคลื่อนย้ายประชากร (การพลัดถิ่นจากที่อยู่)
4. การแตกแยกของสถาบัน และพฤติกรรมทางสังคม

จากกรณีศึกษาป่าดงใหญ่ ถึง ทับลาน เราจะพบว่า จริงๆ แล้ว การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชน ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมไม่ตรงกับที่ Homer-Dixon กล่าวไว้ทั้งหมด โดยจะแยกพิจารณา ดังนี้

เราจะพบว่า ในความเป็นจริงแล้ว แรกเริ่มเดิมที ในพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่และทับลานนั้น รัฐได้เผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมืองและการทหาร อันเนื่องมาจากภัยคุกคามของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย สิ่งผลให้ลักษณะ เฉพาะของรัฐและกลไกของรัฐในสมัยนั้น นอกจากจะต้องรักษาความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานแล้ว รัฐยังต้องออกกฎหมายออกมาบังคับใช้กับประชาชนทุกคนอย่างไม่มีข้อยกเว้น ทาให้มีการออกกฎหมายและตั้ง "มวลชน" ในพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับภัยคุกคามดังกล่าวให้เข้าร่วมกับรัฐ ก่อให้เกิด "การเคลื่อนย้ายประชากร" ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เราจะเห็นได้จาก นโยบายการสร้างทางหลวงที่เกิดขึ้นมากมาย จะเป็นตัวชักนำให้ประชาชนเข้าไปทำกินในพื้นที่ป่ามากขึ้น โดยได้รับความเห็นชอบและสนับสนุนจากรัฐหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องการที่รัฐจะปล่อยให้ประชาชนตั้งถิ่นฐานและเข้ามาทำกินในพื้นที่ป่าได้ ประชาชนก็ให้ความร่วมมือ เป็นอย่างดี ภายใต้การนำของนายคำ บุตรศรี ผลกระทบของนโยบาย ทาให้ "ลักษณะการเคลื่อนย้ายประชากร" ในระยะแรก ก่อให้เกิดพื้นที่ทำกินของประชาชนจำนวนมากในป่าดงใหญ่ และทับลาน ประกอบกับการอพยพ-ชักชวนญาติพี่น้องจากที่อื่นเข้ามาอยู่ร่วม และปักหลักสร้างถิ่นฐานเพิ่มขึ้น

แต่ในที่สุด เมื่อปัญหาความมั่นคงหมดไป รัฐก็เปลี่ยนท่าทีจากลักษณะที่ผ่อนปรนแก่ประชาชนในพื้นที่ป่า มาเป็นแข็งกร้าวมากขึ้น เมื่อรัฐเห็นว่าประชาชนบุกรุกทำลายป่ามากเกินไป และกระแสของการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของโลกมีมากขึ้น ทาให้รัฐเปลี่ยนแปลงนโยบายใหม่เป็น "การพัฒนา" เพื่อเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า เป็นนิสสัยยิ่งขึ้น จึงออกนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจในทุกทิศทาง

จะเห็นว่า ในประเด็นนี้จะตรงข้ามกับทฤษฎีของ Homer-Dixon แล้ว เพราะแทนที่การเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรป่าเพิ่มขึ้น จะก่อให้เกิดการลดลงของคุณภาพทางการผลิตเศรษฐกิจ แต่กลับก่อให้เกิดผลของการเพิ่มคุณภาพทางการผลิตเพื่อเศรษฐกิจของรัฐ ที่เน้นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการแปรรูปไม้ประเภทต่างๆ โดยการนำเครื่องมือและอุปกรณ์อันทันสมัยและรวดเร็ว เพื่อป้อนโรงงานในเมืองมากขึ้น แต่กลับทาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการผลิตทางการเกษตรของภูมิภาค ตามที่ Homer-Dixon กล่าวไว้ กล่าวคือ ประชาชนทาหาหรือมีการทาไร่ที่เป็นระบบการจัดการ เกษตรแบบหมุนเวียนตามวิธีการผลิตเพื่อการค้า

ผลของการเปลี่ยนแปลงการผลิตจาก เศรษฐกิจแบบยังชีพ มา เป็น เศรษฐกิจ เพื่อการ
การค้ามากขึ้นนี้ จึงก่อให้เกิดการทำลายป่ามากขึ้น ในหลายกรณีชาวบ้านต้องแย่งชิงที่ดินกันเอง
และบางครั้งก็แย่งชิงที่ดินทำกินกับรัฐ เนื่องจากปัญหาล้มปทานป่าไม้ และนโยบายปลูกป่า
ของรัฐ ส่งผลกระทบต่อประชาชน" เกิดการลัดที่นาคาที่อยู่"อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งในระยะหลัง
เมื่อหมดภัยคอมมิวนิสต์ไปแล้ว สองนโยบายดังกล่าวทำให้ประชาชนมีการ เคลื่อนย้ายประชากร
มากขึ้น เนื่องจากถูกรัฐบังคับให้ย้ายที่ทำกิน แต่เมื่อย้ายตามที่รัฐกำหนดไว้ กลับได้รับผล เลว
ร้ายยิ่งกว่าเดิม เพราะบางครั้งต้องไปขัดแย้งกับเจ้าของพื้นที่เดิม และพื้นที่ทำกินก็ได้น้อยกว่า
ที่เคยครอบครองมาก่อน รวมทั้งยัง เกิดปัญหาความไม่อุดมสมบูรณ์ของที่ดินใหม่ ไม่ดี
เท่ากับที่เดิมของพวกเขา อีกด้วย ประชาชนจึงไม่มีทางเลือกอื่น เพราะจะอยู่ที่เดิมก็ไม่ได้ รัฐ
ใช้กำลัง เข้าจับกุมอยู่ตลอดเวลา แต่จะย้ายไปอยู่ที่ใหม่ก็มีปัญหาตามที่กล่าวไปแล้ว ทางเลือก
ที่เหลือก็คือ บุกรุกแผ้วถางป่าที่ไม่มีใครจับจอง เพิ่มขึ้น แต่ปัญหานี้ก็กลับมีเส้นสุดลงโดยง่าย
เพราะรัฐก็ยังตามไปรบกวนอีก โดยการประกาศ เขตป่าสงวน เพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง
พร้อมกับ เสนอโครงการ คจก. ซึ่งแทนที่จะคลี่คลายปัญหาเดิมให้บรรเทาเบาบางลดน้อยลง
แต่กลับยิ่ง เพิ่มปัญหาการขาดที่ดินทำกินในป่าสงวนที่ประชาชนครอบครองอยู่ตามที่รัฐกำหนดไว้

เมื่อประชาชนไม่มีทางเลือกต่อไปอีกแล้ว พวกเขาจึง เหลือทาง เลือกสุดท้าย นั่นก็คือ
การประท้วง คัดค้าน นโยบายและมาตรการต่างๆ ของรัฐ ทั้งโดยสงบและโดยวิธีการรุนแรง
เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในหลายพื้นที่ อย่างในกรณีป่าดงใหญ่และทับลาน นับได้ว่ามีความรุนแรงและ
ยืดเยื้อมากที่สุดก็ว่าได้ แต่ก็มีข้อสังเกตว่า ผลกระทบดังกล่าว กลับไม่ได้ทำให้สถาบันของฝ่าย
ประชาชนแตกแยก ตามที่ Homer-Dixon ระบุไว้ แต่กลับจะ เพิ่มพลังความเหนียวแน่นของ
สถาบันให้ยิ่งใหญ่อขึ้น โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ซึ่ง เข้ามามีส่วนหัวพันในกรณีนี้ด้วย และยังเป็นแกน
นำหลักที่ช่วยทำให้ชาวบ้าน อ.ปะคา และ อ.เสิงสาง มีกำลังใจและกล้าหาญที่จะต่อสู้กับรัฐยิ่ง
ขึ้น นอกจากนี้สถาบัน เพื่อสิทธิของชุมชนก็เริ่มก่อตัว เพิ่มมากขึ้น เช่น สมิชชาเกษตรกรราย
ย่อยภาคอีสาน องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ทั้งยัง เป็นการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ และเริ่ม
เคลื่อนไหวอย่าง เป็นขั้นตอน มีระเบียบแบบแผน เป็นขบวนการที่ใหญ่ขึ้นทุกทีอีกด้วย

สำหรับ "พฤติกรรมทางสังคม" นั้น ก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชนิดหน้ามือ เป็นหลังมือ ฝ่ายรัฐแต่ก่อนไม่เคยมีความสัมพันธ์กับฝ่ายประชาชนมากนัก ก็เริ่มจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับประชาชนมากขึ้นทุกที ทางด้านนโยบายกฎหมายต่างๆ แต่ก่อนรัฐเป็นฝ่ายเดียวที่สามารถออกกฎหมายมาบังคับคนทั้งประเทศได้ก็ต้องรู้จักปรับท่าทีหันมาฟัง เสียงของประชาชนในท้องถิ่น เพิ่มมากขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นทางการ เมืองได้

ฝ่ายประชาชนก็เช่นกัน จนอดีตก็ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากิน เพื่อปากท้อง ไม่ได้สนใจปัญหารอบตัว และเชื่องช้าล้าหลังของรัฐมาโดยตลอด แต่เมื่อเกิดการขัดแย้งอันเนื่องมาจากผลกระทบทางลบของนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะนโยบาย คจก. ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนหลายล้านคน ต้องปราศจากที่ทำกินนั้นก็ทำให้ประชาชนรู้จักใช้สิทธิของตนเองให้เป็นประโยชน์มากขึ้น โดยการร้องเรียน ประท้วง คัดค้าน และในระยะหลังยังมีการเรียกร้อง เพื่อให้เสียงของตนเข้าไปถึงหูของนักการเมือง และข้าราชการฝ่ายรัฐ เพิ่มเติมขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อรัฐจะได้ปรับแนวทางการพัฒนาต่างๆ ที่จะเอื้อประโยชน์สุขแก่ฝ่ายประชาชนอย่างแท้จริง

เราจึงสรุปได้ว่า จากกรณีศึกษา ป่าดงใหญ่และทับลาน ของประเทศไทย ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสังคม 4 ประการ ที่ต่างจากตัวแบบของ Homer-Dixon ไปบ้าง ดังนี้

1. การเพิ่มขึ้นของคุณภาพทางการผลิต เศรษฐกิจ
2. การเปลี่ยนแปลงในการผลิตทางการเกษตรของภูมิภาค
3. การเคลื่อนย้ายประชากร (การผลิตที่นาตาที่อยู่)
4. การรวมตัวของสถาบันท้องถิ่นและ เกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม

เมื่อเกิดผลกระทบด้านสังคม 4 ประการนี้แล้ว ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้ง 2 ประเภท คือ

- ก. ความขัดแย้งที่เกิดจากความขาดแคลนขั้นพื้นฐาน ในที่นี้ คือ ที่ทำกินในพื้นที่ป่า
- ข. ความขัดแย้งเชิง เปรียบเทียบ

จากกรณีศึกษา ความขัดแย้งที่เกิดจากความขาดแคลนชั้นพื้นฐานนั้น ได้แก่ การที่ประชาชนชาติที่ดันทากิน เป็นของตนเอง อันเนื่องมาจากผลกระทบของนโยบายรัฐ เมื่อขาดกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดิน ประชาชนก็หมดสิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์จากการใช้สอยทรัพยากรป่าได้ เหมือน เดิมอีกต่อไป

ความขัดแย้งนี้เน้นว่ารุนแรงทีเดียว เพราะ เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญที่ทําให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจการดำเนินงานของรัฐ และ เมื่อประกอบกับความขัดแย้ง เชิง เปรียบ เทียบ ด้วยแล้ว ยิ่งทําให้ความสัมพันธ์ของรัฐกับประชาชนยิ่งห่างกันมากขึ้น เนื่องจากความขัดแย้งประเภทหลังนี้มีความรุนแรงมากที่สุด เพราะ เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากความรู้สึกถูก เอาไว้ด เอาเปรียบ โดย เกิดขึ้น เมื่อ

(1) มีโครงสร้างของกลุ่มหรือชนชั้นที่ชัดเจนภายในสังคม จนกรณีนี้ชนชั้นข้าราชการ ซึ่ง ถือว่าเป็นชนชั้นสูงของสังคมที่ได้รับอภิสิทธิ์ต่างๆ มากมาย และเป็นฝ่ายที่กระทำการทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้าน การเมือง หรือด้าน เศรษฐกิจ ก็ตาม ข้าราชการจะเป็นฝ่ายที่กำหนดนโยบาย และมาตรการต่างๆ ตลอดจนควบคุมดูแลประชาชนอยู่ตลอดเวลา

ขณะที่เจ้าหน้าที่ข้าราชการร่ำรวยขึ้น แต่ประชาชนกลับยากจนลง ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้นอย่าง เห็นได้ชัด จนกรณีนี้ ประชาชนเข้าใจว่า รัฐดำเนินการด้าน ทรัพยากรป่าอย่างไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และไม่ได้แก้ปัญหาให้กับประชาชนอย่าง จริงใจ และยังกลับสนองตอบความต้องการทาง เศรษฐกิจแก่ชนชั้นสูงในสังคมมากกว่าอีกด้วย

(2) ประชาชนมองการแจกแจงผลประโยชน์ภายในสังคมว่าเป็นไปอย่างไม่ชอบธรรม เพราะ ขณะที่จัดสรรที่ดินทากินให้ประชาชนครอบครัวละไม่เกิน 15 ไร่ แล้วกลับ เอาพื้นที่ เหลือจำนวน มากที่ยึดได้จากประชาชนไปให้นายทุนอุตสาหกรรมใช้ประโยชน์ทำสัมปทาน หรือปลูกป่า ก่อให้เกิดการทาลายป่ามากกว่าที่ประชาชนทาลาย เสียอีก นอกจากนี้รัฐยังส่งเสริม เอกชนปลูกป่าโดย คิดค่าเช่า เพียง ไร่ละ 10 บาทเท่านั้น ขณะที่ประชาชนขอเช่าป่าสงวนและยอม เสียค่า ธรรมเนียมด้วย รัฐกลับไม่ยินยอมและยังผลักดันประชาชนออกจากพื้นที่ทากิน เดิม ซึ่งประชาชน อยู่มาก่อนที่รัฐจะประกาศใช้กฎหมายบังคับการอพยพประชาชนออกจากป่าสงวน เสียอีก

(3) มีความสามารถด้านองค์กรและผู้นำภายในกลุ่มที่บ่อนข้อมูลข่าวสารและมีการประสานงานกันได้ดี จากกรณีศึกษาชาวบ้านมีผู้นำเช่นนายคำ บุตรศรี และพระประจักษ์ เป็นแกนนำหลัก ทำให้มีความกล้าที่จะต่อสู้กับรัฐ นอกจากนี้ยังมีองค์กรของชาวบ้านจัดตั้งขึ้นภายหลัง เป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ป่า เขาหัวน้ำพุต และต่อมายังมีสมัชชา เกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน ซึ่งรวมตัวกันชุมนุมมาแล้ว 4 ครั้ง และแต่ละครั้งก็เป็นขบวนการที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก และมีอิทธิพลต่อฝ่ายรัฐบาล เพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะว่าสามารถ เจรจาต่อรองให้รัฐ เปลี่ยนท่าทีในนโยบายบางอย่างได้ และทำให้รัฐยอมรับการประนีประนอมกับฝ่ายประชาชนมากยิ่งขึ้นด้วย

ดังนั้น ตัวแบบที่ใช้ศึกษาความขัดแย้งของ Homer-Dixon จึงมีข้อจำกัดอย่างมากในการอธิบายปัญหาความขัดแย้งในกรณีของไทย ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ปะคาและ เลิงสา่งนั้น มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกัน โดย เริ่มจากการขยายตัวทาง เศรษฐกิจที่เน้นภาคอุตสาหกรรมมากเกินไป ทำให้ประชาชนในพื้นที่ป่าไม้ได้รับการ เหลือแล้วและผลผลิตราคาต่ำ ทำให้ต้องกู้ยืมเงินใช้หนี้ และต้องขายที่ดิน จึงส่งผลให้ชาวบ้านต้องหาที่ทำกินเพิ่มโดยการบุกรุกป่า ตลอดจนการกว้านซื้อที่ดินของนายทุนมีมากขึ้น ยิ่ง เป็นปัจจัย เสริมให้ชาวบ้านบุกรุกป่าสงวน นาไปสู่การทำลายป่า และเป็นเหตุให้เกิดความ เสื่อมทรรมของป่าไม้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมอีก นั่นคือ เรื่อง "ความมั่นคงทางการเมือง" ซึ่งรัฐหวังจะดึง "มวลชน" เข้าร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์ แต่กว่ารัฐจะทำได้สำเร็จก็ได้ทำลายป่าไปมากมายจนกระทั่งป่าเกิดความ เสื่อมทรรม ต้องแก้ไขด้วยนโยบายใหม่ คือ อนุญาตออกจากพื้นที่ จึงนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชน และระหว่างรัฐกับประชาชน

กรณีของไทยนั้น ความขัดแย้ง เกี่ยวกับความ เสื่อมทรรมของป่าไม้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เกิดขึ้นภายหลังการก่อการร้ายหมดไปแล้ว แม้จะมีความรุนแรงถึงขนาดบุก เข้าตัดฟันทำลายพืชผลของฝ่ายตรงข้าม และทำลายทรัพย์สินของแต่ละฝ่าย แต่ก็ไม่ใช่เป็นความรุนแรงที่ขยายขอบเขตไป เป็นการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ เหมือนกับที่เป็นอยู่ในฟิลิปปินส์อย่าง ที่ Roque ศึกษาไว้

อย่างไรก็ตาม การแบ่งประเภทความขัดแย้งตามแนวทางของ Roque ก็มีประโยชน์อย่างมากในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงด้านป่าไม้ไทยกับความขัดแย้ง โดยเราสามารถแบ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการแย่งชิงทรัพยากรป่า ในกรณีของไทยได้ เป็น 2 ประเภทตามที่ Roque ศึกษา ดังนี้

ความขัดแย้งประเภทที่ 1 คือ ความเสื่อมโทรมของป่าไม้ นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมโดยตรง ในกรณีนี้ เราจะ เห็นได้ เมื่อป่าถูกทำลายลง ไปจน เหลือน้อย เต็มที่ แต่ทุกฝ่ายยังต้องการใช้สอยป่า เพื่อประโยชน์ของแต่ละฝ่าย เหนือมากขึ้น จึง เกิดการแย่งชิงทรัพยากรป่าอัน มีอยู่อย่างจำกัด ระหว่างประชาชนและนายทุน กลุ่มอิทธิพล ตลอดจนฝ่ายรัฐด้วย เมื่อความ ต้องการกับปริมาณป่าสวนทางกัน จึงทำให้เกิดความขัดแย้ง เกิดขึ้นได้

ความขัดแย้งประเภทที่ 2 ชี้บชี้บอกว่าความขัดแย้งประเภทแรก เพราะ Roque เห็นว่า การทำลายป่าอาจนำไปสู่การแตกต่างทาง เศรษฐกิจและความไม่ เท่า เทียมกันทาง เศรษฐกิจจนในที่สุดก่อให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมได้ เป็นความขัดแย้งที่อาศัยทัศนคติความ ขัดแย้งแบบการมีความรู้สึกถูกกดขี่ ซึ่ง เปรียบ เทียบมาอธิบายได้ แต่กรณีปะคาและ เลิงสาของ ไทยนั้น เราวิเคราะห์ความขัดแย้งทั้ง 2 ประเภทตามที่ Roque วางแนวทางการศึกษาไว้ได้ แต่จะต้องมีการปรับ เปลี่ยนปัจจัย "การตกต่างทาง เศรษฐกิจ" ด้วย "การเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ" แทน เพราะ เป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดความไม่ เท่า เทียมกันทาง เศรษฐกิจและความ เสื่อมโทรมของป่าไม้ และนอกจากนี้ยังมีปัจจัย เชื่อมโยง คือ รัฐและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกันด้วยอย่างแยกไม่ออก ซึ่งปัจจัยนี้ Homer-Dixon และ Roque มิได้ระบุเอาไว้ในการ ศึกษา

กรณีของไทย รัฐและนโยบายของรัฐมีความสำคัญในการก่อให้เกิดความขัดแย้งกับประชาชนในการแย่งชิงทรัพยากรป่า เสียยิ่งกว่าการเผชิญหน้าระหว่างเจ้าพ่อธุรกิจป่าไม้รายใหญ่กับประชาชนผู้ไม่มีป่าจะทำกิน เพราะแม้เจ้าพ่อธุรกิจป่าไม้จะทำลายป่าไปมากมายกว่าประชาชน แต่ก็ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนโดยตรงมาสู่ประชาชนอย่างเห็นได้ชัด ถึงขนาดที่ว่าประชาชนจะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปไม่ได้ แต่การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐต่างหากที่กลับส่งผลถึงวิถีชีวิตของประชาชนที่ต้องพึ่งพาป่าอย่างชัดเจน เพราะเมื่อประชาชนตระหนักว่าเขาจะไม่มีที่ทำกินแล้ว นโยบายอื่นใดของรัฐก็คงจะช่วยเขาไม่ได้ เพราะปัญหาที่ดินทำกินในเขตป่านั้นถือได้ว่าเป็นปัจจัยความต้องการขั้นพื้นฐานที่เขาเป็นสำหรับประชาชน เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของพวกเขา ตลอดจนการใช้สอยประโยชน์ต่างๆ เพื่อการยังชีพแบบชาวบ้านป่าอีกด้วย การจะคลี่คลายให้ความขัดแย้งดังกล่าวหมดไป จึงต้องขึ้นอยู่กับความจริงใจของรัฐ และการปรับเปลี่ยนนโยบายที่เหมาะสมของรัฐให้สอดคล้องกับปัญหาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ตามทฤษฎีการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน เป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจทางการเมือง-การบริหาร ที่รัฐต้องใช้อำนาจให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่

ความขัดแย้งจะไม่เกิดขึ้น หากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน เป็นไปตามทฤษฎี แต่เงื่อนไขของการใช้อำนาจมักจะเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา รัฐเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการเศรษฐกิจและสังคมไทยมานาน เราจึงเริ่มต้นด้วยการตั้งข้อสงสัย ภูเขาว่า สังคมไทยและเศรษฐกิจไทยซึ่งมีลักษณะเป็นทุนนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ในยังมีลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบไม่ใช้ทุนนิยม ทำให้มิได้เกิดชนชั้นกรรมมาชนภาค เกษตรขึ้นอย่างกว้างขวางแต่อย่างใด และความขัดแย้งที่เด่นชัดในชนบทไทยก็มีได้ เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้น หากแต่เป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ผลิตซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากจนกับกลุ่มชนกษัตริย์ของชาติ หรือเป็นความขัดแย้งประชาชนกับราชการ เสียมากกว่า ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่องดังกล่าวในอดีต รัฐจึงให้ความสนใจกับการต่อสู้ยึด "พื้นที่"ทางการเมืองและอุดมการณ์มากกว่า การต่อสู้ดังกล่าว เป็นการต่อสู้แย่งชิงกันสร้างความรู้สึกร่วมกันให้สำนึกในเรื่องความเป็น "ชาวไทย" อันแก้นี้ อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยประสบความสำเร็จระดับหนึ่งในการครอบงำความเป็นใหญ่เหนือสังคมและกลุ่มชนกษัตริย์ของชาติสามารถเชื่อมต่อกับประชาชนซึ่งเป็นผู้ผลิตในชนบทส่วนใหญ่ได้ โดย

ผ่านบรรดาอำนาจท้องถิ่น การเชื่อมต่อกันอย่าง เป็นรูปธรรมในระดับต่างๆ นั้น เกิดขึ้นท่ามกลาง
เครือข่ายความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อน เป็นความสัมพันธ์มากมายหลายด้าน(การ เมือง วัฒนธรรม
เศรษฐกิจ การปกครอง อุดมการณ์ ฯลฯ) หลากหลายชนิด ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็น
ทั้งที่ถูกและไม่ถูกกฎหมาย ทั้งมีลักษณะ เป็นสาธารณะและเป็นส่วนบุคคล และด้วยวิธีการนี้
ประกอบกับวิธีการอื่นๆ ประเทศไทยก็สามารถเพิ่มทุนประโยชน์สร้าง ความแข็งแกร่งให้แก่รัฐเอง
และสามารถเอื้ออำนวยพัฒนาการของระบบทุนนิยมในชนบทได้ เพราะสามารถขีดขวางและบั่น
ทอนความสามารถในการผนึกกำลังกันและการจัดองค์กรในหมู่ประชาชนในชนบท และขีดขวาง
โอกาสที่ความขัดแย้งทางชนชั้นจะปะทุขึ้นมาด้วย

เมื่อประเทศไทย "ทันสมัย" หรือ "พัฒนา" มากขึ้น หมู่บ้านก็เชื่อมต่อกับรัฐแน่นแฟ้น
ขึ้น เป็นลำดับ จนกระทั่ง เกือบจะมองหมู่บ้านกับรัฐว่าแยกต่างหากจากกัน หรือต่างอยู่อย่างอิสระ
จากกันทั้งในเชิงภูมิศาสตร์และในเชิงสถาบันไม่ได้อีกต่อไปแล้ว

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของนโยบายและการปฏิบัติว่าด้วยการพัฒนาในอดีต และผลกระท
ทบต่อสังคมหมู่บ้านในหลายกรณี มีลักษณะและกระบวนการทางการเมือง 2 อย่าง ซึ่งขัดแย้ง
กันอยู่ในตัว ในด้านหนึ่งคือกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมองได้ว่าเป็นกระบวนการที่หมู่บ้านกำลัง
เข้าไป เป็นส่วนหนึ่งของรัฐอย่าง เต็มที่ด้วยการ เข้าร่วมในกิจการสาธารณะซึ่งรัฐจัดขึ้น และอีก
ส่วนหนึ่งคือ กระบวนการการขยายความครอบงำโดยรัฐ อันเป็นกระบวนการซึ่งรัฐกำลัง เข้าไป
เป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านโดยที่อำนาจการปกครองรัฐ เหนือหมู่บ้านกระชับแน่นแฟ้นมากขึ้นเรื่อยๆ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น พัฒนาการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขมีประจำหรือรับผิดชอบในหมู่บ้าน

ความขัดแย้งในตัวดังกล่าวมีอยู่ เพราะ ในด้านหนึ่งการปฏิบัติของราชการ แจก
แจกความมุ่งหมายของการพัฒนาในชนบทว่า เป็นการส่งเสริม "สวัสดิการ" "ความเจริญ"
"ความสะอาด" "ความสามัคคี" "ความมั่นคง" ตลอดจน "การเข้ามีส่วนร่วม" ของประชาชน
ในพื้นที่ป่า ทว่าผลที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นว่าการพยายามพัฒนาที่ผ่านมานั้น กลับเป็นการเอื้อให้
รัฐ เข้าควบคุมหมู่บ้านได้มากขึ้น สะดวกขึ้น และเอื้อให้ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมมีส่วนกำหนด

ชีวิตและงานของประชาชนในชนบทมากขึ้น เป็นลำดับ ดังนั้นจึงอาจมองได้ว่า การปฏิบัติว่าด้วยการพัฒนาชนบทของประเทศไทยนั้น ท้าหน้าที่บดบังความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ในสังคม และทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งรู้สึก "ยุ่งยาก" กับสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว แต่การแสดงความคิดเห็น คัดค้านหรือการเสนอแนวทางที่แตกต่างออกไป โดยรอดจากการถูกเพ่งเล็งจากรัฐก็เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เนื่องจากรัฐมองว่าประชาชนในพื้นที่ป่าไม่สามารถช่วยตัวเองได้ และยังคงเป็นเป้าโจมตีของภัยคุกคามจากภายนอกได้ง่าย

ความมั่นคงและการพัฒนาที่ขาดมิติการมีส่วนร่วมนั้นส่งผลให้รัฐกับประชาชนมีความขัดแย้งและเผชิญหน้ากันมากขึ้น เพราะประชาชนไม่มีส่วนร่วม และเป็นเพียงผู้ถูกกระทำมากกว่า เป็นผู้มีส่วนร่วมและรับรู้ในการดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัฐ

ในกระบวนการพัฒนาสังคมไทย การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงยังมีขอบเขตจำกัดอยู่ เฉพาะ เรื่องการเลือกตั้ง ซึ่งถูกกำหนดไว้โดยชนชั้นผู้ปกครอง เท่านั้น การมีส่วนร่วมดังกล่าวจึงยังไม่ได้ เป็นมิตินาของสังคม เพราะการตัดสินใจด้านการเมืองยังคงอยู่ในหมู่ชนชั้นนำ กลไกของรัฐบางส่วนและกลุ่มยุทธศาสตร์บางกลุ่ม เท่านั้น กลุ่มยุทธศาสตร์ที่ว่านี้ คือ กลุ่มนักธุรกิจการเมือง และกลุ่มนายทุนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชนค่อนข้างสูง

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหมู่บ้าน ท้าให้เราพิจารณาแนวคิดที่ว่าด้วย "การพัฒนา" ของประเทศไทยได้ว่า ตั้งอยู่บนสมมติฐานอันผิดพลาด นั่นคือ การอธิบายสาเหตุของความยากจนว่าเนื่องมาจากการขาดโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน ชาติวิทยาการสมัยใหม่ และการที่มีประชากรมาก ทั้งๆที่ปัญหาพื้นฐานอันแท้จริงในชุมชน อยู่ที่ความเหลื่อมล้ำ ความไม่ เป็นธรรมในการแบ่งสรรการใช้ทรัพยากรป่า อีกทั้งปัญหาความไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการมากกว่า

ด้วยเหตุนี้ นโยบายทั้ง 3 ประการในการจัดการป่าของรัฐจึงมักทำให้ความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งในพื้นที่ป่ารุนแรงขึ้น สะท้อนให้เห็นได้ชัดว่า นโยบายของรัฐต้องการส่งเสริมการขยายตัวในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ตามกระแสของตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ทรัพยากรเพื่อมาทำกระดาษ มีผลกระทบต่อประชาชนในชนบทโดยตรง รัฐจึงต้องขัดแย้งกับประชาชนไม่โดยตรงก็โดยอ้อม และการขัดกันทางนโยบายจึงรุนแรงขึ้น ที่สำคัญคือรัฐได้ยุตินโยบายและมาตรการผ่อนปรนกับประชาชน เพราะหมดความจำเป็นในการช่วงชิงประชาชนแล้ว ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีศึกษาบ้านปะคา ซึ่งในอดีตเป็นหมู่บ้านที่ไม่ถูกแทรกแซงมากนักจากรัฐ จึงเป็นเอกเทศระดับหนึ่ง แต่เมื่อรัฐแทรกตัวเข้าไปจนถึงลุ่มบ้านโดย เฉพาะ เมื่อจัดการกับปัญหาด้านความมั่นคงได้สำเร็จ ปัญหา เรื่องสิทธิทำกินในพื้นที่ป่าของประชาชนในพื้นที่เดิมก็ตามมา เพราะทำกินในที่ดินซึ่งรัฐจัดเป็นป่าสงวน แม้จะร้องเรียนขอกรรมสิทธิ์ในที่ดินซึ่งทำกินมาเป็นเวลานานและเสียหายมาทุกๆปีก็ไม่เป็นผล แต่ปรากฏว่า รัฐกลับเอาพื้นที่ป่าสงวนใหญ่ไปให้นายทุนได้กรรมสิทธิ์อย่างถูกต้องตามกฎหมายในที่ดินผืนเดียวกัน เป็นจำนวนหลายพันไร่ ทำให้นายทุนผู้มีฐานะดีอยู่แล้วในหมู่บ้าน เป็นฝ่ายได้ประโยชน์และสามารถสะสมทุนสร้างภาพเรตดียิ่งๆ ขึ้นไป ในขณะที่ผู้ที่ยากจนส่วนใหญ่ก็จะเข้าไปไม่ค่อยถึงทรัพยากรป่าซึ่งรัฐอ้างตัวเป็นเจ้าของ และรัฐก็จัดสรรให้ประชาชนอย่างจำกัดอยู่แล้วในกรณีป่าสงวนใหญ่ แสดงให้เห็นได้ว่าความขัดแย้งนี้ใช้เวลาในการพักตัวยาวนานถึง 4 ปี มีสาเหตุขึ้นอย่างกระทันหันหรือกรณี โครงการ คจก. ในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งก่อให้เกิดการอพยพประชาชนในพื้นที่ และได้รับการต่อต้านอย่างกว้างขวางก็เช่นเดียวกัน

และเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น ประชาชนมักจะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว (ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์) เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการช่วยแก้ไขปัญหา นอกจากนั้น ลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายสังคม ประกอบกับภาวะจำกัดอื่นๆ เช่น ความสัมพันธ์กับผู้ถือสิทธิ์ ความไม่เท่าเทียมกันในความมั่งคั่ง สถานภาพและอำนาจ การขาดหลักประกันในชีวิต และความยุติธรรมตามกฎหมายในชีวิต เป็นต้น เป็นแรงกดดันที่ทวงให้ประชาชนที่ยากจน โดยเฉพาะมักจะไม่มีกล้าท้าทายผู้มีอำนาจอย่างเปิดเผย จึงดูเหมือนว่าเครือข่ายทางการเมือง และมักจะแสวงหาผู้อุปถัมภ์ให้คุ้มครองตน

จะเห็นได้ว่าสภาวะความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของสังคม กับคนจนจำนวนมาก และการใช้ทรัพยากรที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ไม่ได้รับการยอมรับสิทธิจัดการทรัพยากรจากรัฐ ประกอบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของการทำลายป่าไม้ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ คือ ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่า

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัย "วัฒนธรรม" มาเป็นตัวแปรสำคัญในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง ความขัดแย้งของเมืองซึ่งเป็นวัฒนธรรมของราชการเน้น "ความมั่นคง" และ "การพัฒนา" เป็นหลัก โดยเน้นเทคนิคนิยมและหลักกฎหมาย แต่วัฒนธรรมของประชาชนมีลักษณะนิเวศนิยมซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติมากกว่า

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทางทฤษฎี ทางการปฏิบัติ และในแง่พฤติกรรม จึงได้แก่

1. เจตนาความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน แตกต่างกันและมีความสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผ่านประเด็นการตกลงในเรื่องพื้นฐาน ซึ่งในกรณีป่าดงใหญ่ คือ การป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ แต่ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าอันมีอยู่อย่างจำกัด เพื่อผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ในที่นี้ย่อมหมายถึง "กำไร" สำหรับภาครัฐและเอกชน ส่วนประชาชนหมายถึง "การทำให้ป่าหายได้" จากผลิตผลทรัพยากรป่า

ปัญหาสำคัญจึงได้แก่ อำนาจส่วนใหญ่ในการจัดการอยู่ที่รัฐ ทำให้ประชาชนกลายเป็นผู้ถูกกระทำ มากกว่าจะมีส่วนร่วมกระทำ การ ประชาชนกับรัฐมิได้สัมพันธ์กันแง่ส่งเสริมกัน แต่กลับจะขัดแย้งกันมากกว่า

2. แกนที่กลุ่มอำนาจรัฐ คือ รัฐบาล อันประกอบด้วย ส.ส. นักการเมือง มักจะคิดและทำให้เจตนารมณ์ของตนและกลุ่ม เป็นเจตนาร่วม โดยการออกนโยบายมาจัดการกับประชาชนในป่าแต่เพียงฝ่ายเดียว รัฐมีความชอบธรรมในแง่ที่ได้รับการสถาปนาจากประชาชนโดยผ่านการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย แต่จริงๆ แล้ว กลไกของรัฐ อันได้แก่ เจ้าหน้าที่ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ทหาร กลับมีสภาพด้านกำลังบังคับและด้านกฎหมาย ซึ่งมีความสำคัญพอ กันในการจัดการกับประชาชนผู้ถูกปกครองและถูกระดม ประชาชนจึงไม่มีส่วนร่วมกับการกำหนดนโยบายโดยตรง และไม่มีความอิสระในการรับผิดชอบตัวเองได้ ซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่แท้จริง

3. รัฐกับประชาชนปัจจุบันมีความสัมพันธ์กันโดยตรงน้อยมาก เพราะระหว่างรัฐกับประชาชนมีกลุ่มที่ตีตัวทางการเมือง เช่น กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มอาสาสมัครต่างๆ พร้อมทั้งจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และที่ระดมได้ ในการกดดันหรือต้านทานนโยบายของรัฐ เช่น กรณีป่าทำชนะ ซึ่งตรงนี้ประชาชนไม่เข้าคู่ขัดแย้งกับรัฐโดยตรง เพียงแต่สื่อมวลชน เข้าไปขุดคุ้ยหาข้อบกพร่องของรัฐบาล เพื่อนำเสนอข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ให้ เข้มข้นและน่าอ่านมากขึ้น โดยอ้างว่ารัฐบาลไม่ชอบธรรม ท้าผิดกฎหมาย และส่งผลให้ประชาชนเดือดร้อน เมื่อประชาชนภายนอกเข้าใจตามนั้น ก็ช่วยกันต่อต้าน ความขัดแย้งจึงลุกลามใหญ่โต

ดังนั้น กลุ่มยุทธศาสตร์ จึงมีความสำคัญ บางกลุ่ม เน้นความสัมพันธ์กับกลไกของรัฐ มากกว่ากับประชาชน ได้แก่ เจ้าพ่อ นายทุนที่เป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น แต่กลุ่มยุทธศาสตร์ที่มีทรัพยากรทาง เศรษฐกิจน้อย โดยมากมักจะมีความสัมพันธ์กับประชาชน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับกลไกของรัฐ เช่น กลุ่มอาสาสมัครเอกชน หรือสถาบันชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีกลไกของรัฐหรือระบบราชการ เป็นตัวขวางกั้นอยู่ ฝ่ายใดตั้ง เอากลไกของรัฐมาเป็นพวกได้ และหากหลังกดดันมีมากพอ มักจะร่วมมือกับกลไกของรัฐได้มากกว่า จึง เป็นฝ่ายได้ เปรียบกลุ่มยุทธศาสตร์ของประชาชน

4. กลไกของรัฐหรือระบบราชการ มีความล้าสมัยซับซ้อนมาก เนื่องจากมีระบบ มีข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากรและ เทคโนโลยีสูง จึงสามารถ เข้าครอบงำกลุ่มยุทธศาสตร์ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่าย ประชาชนได้สำเร็จ

นอกจากนี้ มิติที่สาม คือ การมีส่วนร่วมยังเป็นมิติใหม่ที่ต้องหลังกว่า "มิติการพัฒนา" และ "มิติความมั่นคง" แม้ว่าจะ เป็น เหตุผลใหม่ของรัฐแต่ก็ไม่ได้รับพลังและทรัพยากรในการ สนับสนุน ซึ่งยังขาดตอน เพราะการล้มล้างอำนาจกันเองในกลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำทางการ เมืองอีกด้วย

ลักษณะ 4 ประการทั้งหมดที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังมีลักษณะที่เป็นแบบ "รัฐล้อมสังคม" นั่นคือมีแกนนำทางการเมืองที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาประชาชน เพราะ ลังคมนอกระบบอำนาจรัฐ หมายถึง ลังคมชนบทที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางที่กรุง เทพ มีความ อ่อนแอ กระจัดกระจาย ไร้การจัดตั้ง และยังขาดตัวแทนที่จะพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของ พวกเขา ตัวแทนที่หวังว่าจะ เข้ามาในสภาเพื่อช่วย เหลือประชาชน ก็คือ สมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร ซึ่งได้รับ เลือกลงจากประชาชนในพื้นที่ของแต่ละจังหวัด ก็กลับกลายเป็น เครื่องมือของ แกนนำทางการเมือง ในการตอบสนองต่อผลประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม แม้ แต่ระบบราชการที่มีหน้าที่บริการประชาชนก็ยังกลายเป็น ตัวแทนของข้าราชการมากกว่าที่จะ เป็น ผู้รับใช้ เพื่อประชาชน และนอกจากนี้ระบบราชการมักจะทำอะไรด้วยคำว่า "ประสิทธิภาพ" เสมอ ด้วยการทำตามหลักกฎหมายที่รัฐกำหนดไว้อย่าง เคร่งครัด จึงทำให้กลายเป็นว่า ละ เลยหลักการของ "ประชาธิปไตย" และประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไปจนถึงที่สุด

จากผลของการศึกษาดังกล่าว จึงทำให้เราได้ข้อสรุปที่เป็นประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. อนาคตรวม รัฐกำลังดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศ ต้องการให้ เศรษฐกิจของ ประเทศขยายตัวในอัตราสูงอย่างสม่ำเสมอ การทำประโยชน์จากป่าและไม้โดยผู้ลงทุนหรือนายทุนได้รับความสนับสนุนจากรัฐ เพราะ เป็นแหล่งรายได้ของรัฐจากการ เก็บสัมปทานและภาษี อากร ในรูปแบบอื่นๆ ยิ่งอ้างได้อีกว่า นโยบายแบบการค้าเสรี การให้สัมปทานแก่ผู้ที่มีความ สามารถทำไม้ได้ การสนองตอบความต้องการไม้ในอุตสาหกรรมสร้างที่อยู่อาศัย และทำเฟอร์นิเจอร์ส่งออก เป็นสิ่งที่รัฐบาลจะต้องทำ การจำกัดกิจกรรมทาง เศรษฐกิจไม่ควรทำ

2. รัฐบาลไม่พยายามจะแก้ปัญหาล่าช้า/ไม้ และ เกษตรกรในแบบนโยบายรวม ปล่อย
 ๑. หน่วยงานที่เป็นกรม/กระทรวง รัฐวิสาหกิจ และนโยบายพิเศษเฉพาะกรณี เข้าไปมีส่วนเกี่ยว
 ข้อง เกี่ยวกับล่าช้าโดยไม่มี การประสานกัน กระทรวงหลายกระทรวง เกี่ยวข้อง ทำให้กำหนด
 นโยบายยาก น่าจะมีองค์กรหนึ่ง เกิดขึ้นรับผิดชอบดูแล เรื่องล่าช้าและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องหลาก
 หลาย เข้าไว้ด้วยกัน ขึ้นอยู่กับสำนักทางกฎหมาย ๑. ให้นายกรัฐมนตรีสั่งการโดยตรง เรื่องนี้อาจ
 จะต้องแก้ไขกฎหมายหลายฉบับ และต้องลด/แบ่ง อำนาจหน้าที่จากกรมป่าไม้ เป็นหน่วยงาน
 อื่นด้วย

3. นักการเมืองมีความสัมพันธ์ที่ดีและได้ประโยชน์จากนักธุรกิจ เกี่ยวกับป่า/ไม้ นัก
 การ เมือง เองมีกิจการด้านการทำไม้ จึง เกิดภาพลพกับรัฐบาลว่าปกป้องผลประโยชน์ของนายทุน
 ชาวบ้านใช้ประ เติ้นนี้กล่าวหารัฐบาลได้ตลอดว่าช่วยนายทุน ไม่ช่วยชาวบ้าน/คนจน ซึ่งรัฐบาล
 ก็ไม่สามารถชี้แจงให้กระจ่างได้ ช่างนายทุนก็กล่าวหารัฐบาลได้ว่านโยบายไม่แน่นอน ทำให้
 พวกเขา เสี่ยงประโยชน์

4. ความ เข้าใจ เรื่องป่า เป็น เรื่องใหม่ทั้ง แก่รัฐบาล นักวิชาการ/ นักอนุรักษ์ธรรม
 ชาติ และชาวบ้านเอง NGO ทั้งหมดก็เช่นกัน ชาวบ้านที่อาศัยป่ามาแต่ก่อน เลี้ยงชีพก็ได้มี
 โอกาสที่แสดงให้ทุกฝ่าย เห็นได้ว่า ป่ากับคนพึ่งพิงกันได้อย่างไร ในระยะแรกๆ เรื่องนี้ไม่มีใคร
 สนใจ ชาวบ้านเองก็ไม่จำเป็นต้องอธิบายอะไรให้ใครฟัง เพราะไม่มีเหตุจำเป็น มารู้กัน เมื่อ
 ตอนที่ความ เห็นแตกแยก เป็น 2 ฝ่าย เสียแล้ว การปลูกป่าก็ เฝิงจะมา เข้าใจกันเร็วว่า นี้ว่า ป่า
 ปลูกไม่ได้ ต้องปล่อยให้ธรรมชาติฟื้นฟูตัวเอง ซึ่งกิน เวลานาน เป็นชั่วอายุคน

5. ความขัดแย้งใน เรื่องป่า เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้ง อันเป็นผลมาจาก
 ความต้องการพัฒนาประเทศ ไม่เคยมีแผนแม่บทใน เรื่องป่าและการอนุรักษ์ธรรมชาติ ชาวบ้าน
 โดยอิทธิพลทุกด้าน ทั้งจากนายทุนใหญ่ นายทุนท้องถิ่น นักการเมืองในระดับต่างๆ ช่างราชการ
 ที่รับผิดชอบงานท้องถิ่น ชาวบ้านเองให้เหตุผลต่างๆ นานาที่จะบุกรุกทำลายป่า เพื่อ เป็นที่ทำกิน
 ๑. หม่โดยอ้างความยากจน เป็นสำคัญ

6. ผลการศึกษาที่ได้พบว่า ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่าของรัฐและประชาชน ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสังคม 2 ด้าน ตามตัวแบบของ Homer-Dixon ได้แก่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการผลิตทางการเกษตร และทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากร อันเนื่องมาจากเกิดการไร้ที่อยู่หรือที่ทำกิน แต่ผลกระทบอีก 2 ด้านนั้น จากผลการศึกษากลับพบว่า มีลักษณะที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ แทนที่จะทำให้คุณภาพทางการผลิตทางเศรษฐกิจลดน้อยลงตามตัวแบบ แต่กลับเพิ่มขึ้น และยังทำให้เกิดการรวมตัวของสถาบันท้องถิ่นที่มีความเหนียวแน่น ตลอดจนมีพลังในการต่อรองสูงยิ่งขึ้น แทนที่จะ "แตกแยก" กันตามที่ตัวแบบของ Homer-Dixon กล่าวไว้

ส่วนการวิเคราะห์ความขัดแย้งของ Roque ที่วางแนวทางไว้ นั้น เราก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนปัจจัยเรื่อง "การตกต่ำทางเศรษฐกิจ" ด้วย "การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ" แทน เพราะ เป็นปัจจัยที่เห็นได้ชัดเจนในประเทศไทย มากกว่าตัวแปรที่ Roque วางเอาไว้ว่า การศึกษาของกรณีประเทศฟิลิปปินส์

อนึ่ง ตัวแบบทั้ง 2 แบบ คือ ตัวแบบของ Homer-Dixon และของ Roque ก็ยังคงละเอียดไม่ได้ เน้นถึง "นโยบายของรัฐ" ซึ่งผลของการศึกษาพบว่า จริงๆ แล้ว นโยบายของรัฐ เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญของการทำให้เกิด "ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่า" ขึ้น ไม่น้อยกว่าเรื่อง มิตติความมั่นคง (การก่อการร้าย) เลย

สำหรับทฤษฎีไตรลักษณ์รัฐ จริงๆ แล้ว ตามตัวแบบ ให้ความสำคัญกับ "การพัฒนา" "ความมั่นคง" และ "การมีส่วนร่วม" 3 ตัว เท่านั้น โดยจะต้องให้ทั้ง 3 มิตินี้ ดำเนินไปอย่างสัมพันธ์กัน ความขัดแย้งจึงจะไม่เกิดขึ้น แต่จากผลการศึกษา พบว่า ในปัจจุบัน ยังมีหลังทาง เทคโนโลยีและสื่อมวลชน เข้ามาให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้น ซึ่งนับวันจะเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของมนุษย์มากขึ้น ประเทศไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้อง เพิ่มปัจจัยตัวแปรนี้ เข้าไปในตัวแบบดังกล่าวด้วย เพื่อ เสริมการแก้ไขความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต

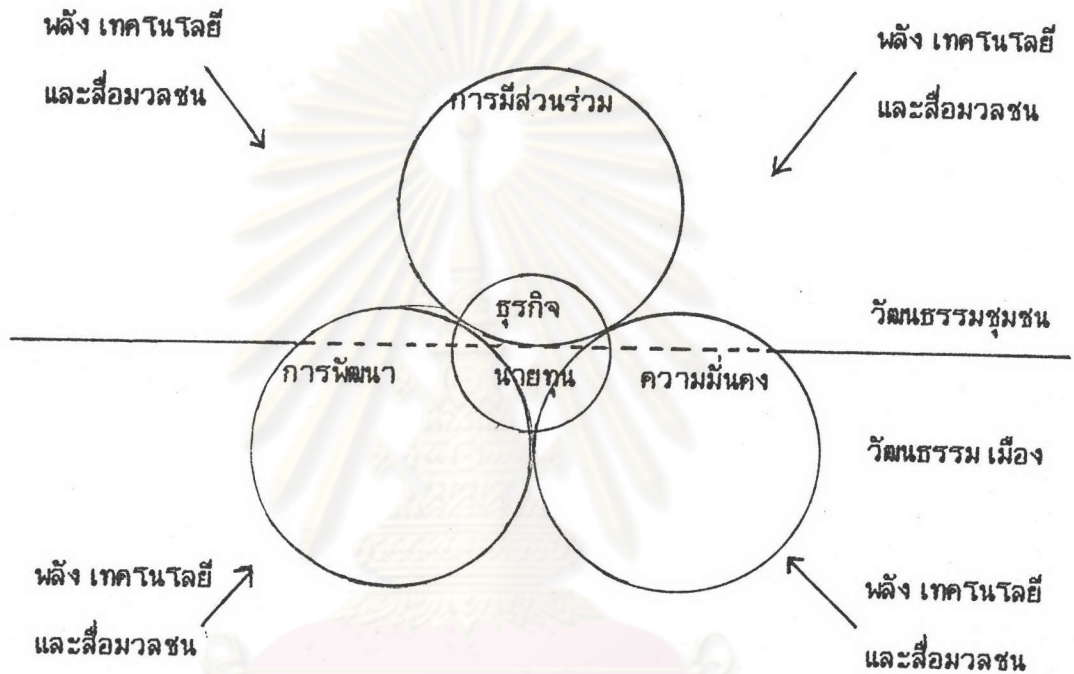
นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของ "วัฒนธรรม" ก็ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทั้ง 2 ฝ่าย คือ รัฐ กับ ประชาชน จะต้องรู้จักปรับเปลี่ยนทำให้อุดมคล้องกันยิ่งขึ้น โดยการประนีประนอม หรือ ผสมผสาน "แนวคิดทางวัฒนธรรม" ที่คิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์แก่ทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อการร่วมมือ อันจะนำมาซึ่งความสันติสุขขั้นที่สุด

อย่างไรก็ตาม ยังมีเรื่องของ "ระบบอุปถัมภ์" และ "ธุรกิจนายทุน" เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ทั้ง 2 ปัจจัยนี้เป็นตัวขวางกั้นความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐกับประชาชนอยู่ตลอดทุกวันนี้ จึงยิ่งทำให้ความขัดแย้งในเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรป่าชุมชนและยากแก่การแก้ไข

แผนภาพที่ 11 แสดงถึงการปรับตัวแบบตรรกะประเทศไทยที่ยังมีปัจจัยต่างๆ

เป็นอุปสรรคขัดขวางอยู่ในปัจจุบัน

จากภาพ "การมีส่วนร่วม" ของประชาชนควรอยู่บนยอดสุด ตามหลักการของประชาธิปไตย และควรอยู่ภายใต้ "วิถึวัฒนธรรมชุมชน" ไม่ใช่ "วิถึวัฒนธรรมเมือง" ซึ่งเน้นที่มิติ "การพัฒนา" และ "ความมั่นคง" เป็นฐานรองรับ แต่ทั้งนี้ ทั้ง 3 มิติ ก็ต้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดด้วย จึงจะร่วมมือกันได้อย่างราบรื่น แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอุปสรรค ได้แก่ เรื่องของ "ระบบอุปถัมภ์" ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ "ธุรกิจนายทุน" ที่เข้ามาเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ ตลอดจนถึงปัจจุบันยังมีปัจจัยในเรื่อง "หลัง เทคโนโลยี และสื่อมวลชน" เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกทิศทาง ทำให้การปรับระบบของมิติทั้ง 3 ด้าน เป็นไปได้ยาก และทำให้ความขัดแย้งในเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรป่าของรัฐกับประชาชนยังคงมีอยู่ตลอดมา การจะแก้ไขปัญหานี้ได้ จึงต้องแก้ไขให้อุปสรรคต่างๆ ที่กล่าวไปแล้วนี้ หดหายไปจากสังคมไทย

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา เราจึง เห็นได้ว่า นับตั้งแต่รัฐมีการประกาศนโยบายป่าไม้ แห่งชาติปี 2528 นโยบายดังกล่าวได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในสาระสำคัญประการหนึ่ง คือ แนวทางการพัฒนาป่า เศรษฐกิจและป่าอนุรักษ์ได้สร้างความวุ่นวายและก่อผลในทางปฏิบัติที่เป็นปัญหา "การแย่งชิงทรัพยากรป่า" ระหว่างนายทุนและนัก เก็งกำไร กับชาวบ้านและ เกษตรกรที่อาศัย พึ่งพิงป่า ตลอดจนถึงมีการตีพินาศกับรัฐบาลในระยะ เวลาต่อมา ส่งผลให้วัฒนธรรมชุมชนได้ทวี ความรุนแรงและแผ่กระจายในทั่วทุกภาค

ปรากฏการณ์ของการแย่งชิงทรัพยากรป่าดังกล่าว รัฐมีความคิดเห็นฐานที่ยึดนโยบาย ตัวบทกฎหมาย ตลอดจนผลประโยชน์ทางด้าน เศรษฐกิจระดับประเทศ เป็นหลัก ยิ่งกว่านั้น กลุ่มนักอนุรักษ์ธรรมชาติของรัฐส่วนใหญ่มักก็ยังยึดมั่นอยู่กับ "ความมั่นคงของระบบนิเวศน์" แบบการ ควบคุม และจำกัดจำนวนประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าโดยการอพยพคนออกไปจากพื้นที่ เนื่องจาก เชื่อว่า ประชาชนเป็นตัวทำลายป่า เหล่านั้น

ผลจึงทำให้ความขัดแย้งระหว่างประชาชนในพื้นที่ป่าทุกภาคกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะทหาร ป่าไม้หรือฝ่ายปกครอง เริ่มทวีความรุนแรงขึ้น จนเกิดมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ต่อต้านเดินขบวนระหว่างทั้ง 2 ฝ่าย มีการต่อสู้ เผชิญหน้า และถึงกับเสียชีวิตในหลายกรณี ความ ขัดแย้งดังกล่าว เกือบทุกกรณีสร้างความแตกแยก และยังยกระดับเป็น "ประเด็นการเมือง" ระดับประเทศ ที่ยังหาข้อยุติ และทางออกที่เหมาะสมไม่ได้ ดัง เช่น กรณีป่าสวนกิตติ กรณีพระ ประจักษ์และผลกระทบจากโครงการ คจก. และกรณีป่าท่าชนะ เป็นต้น

องค์กรเอกชนได้แสดงปฏิกิริยาหลายครั้ง ในช่วงที่มีกรณีนี้ออกราวเหล่านี้ โดยเรียกร้องให้มีการทบทวนนโยบายป่าไม้แห่งชาติใหม่ เสนอให้ยกเลิกแนวทางการพัฒนาป่าเศรษฐกิจโดยปริยาย และเสนอแนวทางการจัดการป่าแบบชุมชน

ข้อ เสนอดังกล่าวถูกนำเสนอ เข้าสู่คณะรัฐมนตรี แต่ในที่สุดก็ไม่ได้รับการยอมรับจากทั้งข้าราชการและนักการเมือง ซึ่งมีแนวโน้ม เป็นพวกอนุรักษ์นิยมและปกป้องตัวนโยบายป่าไม้ ดังเช่น ที่นายชวน หลีกภัย ในฐานะประธานคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า "...ตัวนโยบายไม่ควรทำอะไร เปลี่ยนแปลงมากคงจะอยู่แต่ข้อบกพร่องปลีกย่อย ในทางปฏิบัตินโยบายหลักยังคงส่ง เสริมให้ เอกชนปลูกป่า เพื่อการค้าต่อไป"¹

ในขณะที่รัฐบาลไม่เคยแสดงท่าทีใดๆ ทั้งสิ้น ต่อแนวความคิดป่าชุมชนที่ประชาชนเรียกร้องในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมา คาดว่าข้างต้น สัมพันธ์กับการยืนยันที่มีมาซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่าการบุกรุกป่าของบริษัท สวนกิตติไม่เกี่ยวกับนโยบายป่าไม้ และกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นทั่วประเทศไม่ใช่เพราะความผิดพลาดของนโยบาย ซึ่งตรงข้ามกับสิ่งที่องค์กรเอกชนพยายามยืนยันว่า การปฏิบัติตามแนวทาง เศรษฐกิจ เป็นตัว เร่งให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรป่า ตลอดจนการทลายป่าขยายออกไปอย่างกว้างขวางและรุนแรง และเรียกร้องให้ยอมรับหลักการป่าชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่สวนทางกับนโยบายป่าไม้แห่งชาติ

¹ ศรีสวรรณ ควรขจร. "ป่าชุมชน : ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทและทรัพยากร".

ตามความหมายของการ เมืองที่เราให้ไว้ในตอนแรกก็บ่งบอกได้อยู่แล้วว่า การเมือง คืออำนาจและอิทธิพล ซึ่งสามารถทำให้ผู้อื่นกระทำการในสิ่งที่เราต้องการ โดยที่ผู้อื่นอาจต้องการหรือไม่ต้องการจะกระทำก็ได้ งานประ เต็นการ เมืองของป่่าก็มีลักษณะ เช่น เดียวกัน เมื่ออำนาจและอิทธิพลรวมศูนย์อยู่ที่รัฐจึงย่อมมีผู้ได้ประโยชน์และ เสียประโยชน์ ฝ่ายหลัง ทาง เศรษฐกิจที่มีนายทุน เจ้านพ่อหรือกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น เป็นแกนนำหลักก็พยายาม เข้าหาศูนย์ อานาจรัฐซึ่งสามารถหักคุดกับฝ่าย เขาได้โดยการร่วมมือกัน ถึงตอนนั้นในล้งทาง เศรษฐกิจก็ย่อมส่ง ผลให้หลังทางการ เมืองรวมตัวได้ด้ยคำว่า "ผลประโยชน์" แต่ในขณะที่ประชาชนถูกผลักดัน ให้เป้อยู่นอก "ระบบ" ดังกล่าว จึง เกิดการต่อสู้ เพื่อให้เกิดความ เป็นธรรมขึ้นในล้งคม

จริง ๆ แล้ว รัฐมีหน้าที่ป้องกันการเอาริตเอา เบรียบ ช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพราะรัฐ จะต้องให้ความเป็นธรรมในล้งคมด้ย งานบางกรณีล้งที่รัฐกระทำล้งไปอาจจะไม่ เป็นธรรม แต่ ถ้ามีประชาชน เข้าร่วมในกระบวนการทางการเมือง เป็นจำนวนมาก ความไม่ธรรมก็ เป็นล้งที่ ประชาชนส่วนใหญ่นในล้งคมยอมรับ และล้งนั้นอาจจะ เป็นธรรมในมาตรฐานของล้งคม หรือ ความไม่ เป็นธรรมอาจจะลดน้อยลง เพราะผู้ที่มีอำนาจจะต้องคำนึงถึงค่านิยมในล้งคมและประชา ชนผู้ให้การสนับสนุนตน อย่างไรก็ตาม ความยุติธรรมก็คือ "ความเป็นธรรม และความเป็นธรรม จะเกิดขึ้น ถ้าล้งที่เป็นปัจเจก เบื้องต้นทั้งหมดของล้งคม--เสรีภาพ โอกาส รายได้ และทรัพย์สิน ตลอดจนทุกอย่งที่ทาให้มนุษย์ เคารพในศักดิ์ศรีของตนเอง---ได้รับการแจกจ่าย เท่า ๆ กัน นอกจากจะแจกให้ผู้ยากไร้และด้อยโอกาสมากกว่า"²

² John Rawls, A Theory of Justice, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971), pp. 303.

ในบทที่ 5 เราได้กล่าวไปแล้วว่า สาเหตุของความขัดแย้งมีปัจจัยเกี่ยวข้องอยู่กับ
 หลังกตตัน 3 หลัง นั่นคือ หลัง เศรษฐกิจ หลังทางการเมือง และหลังทาง เทคโนโลยีสมัย
 ใหม่และสื่อมวลชน ซึ่งความจริงแล้ว สองหลังแรกมีอิทธิพลต่อรัฐบาลมากในการที่จะให้รัฐบาล
 ทำการตัดสินใจแก้ปัญหา เพราะรัฐต้องคำนึงถึงอิทธิพลทาง เศรษฐกิจและการเมืองของผู้ที่เกี่ยวข้อง
 ช้องมา เป็นอันดับแรก ส่วนหลังที่สามนี้ยิ่งทำให้รัฐห่างไกลจากประชาชน เพราะการที่
 เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้เกิดขัดแย้งกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของประชาชน ตลอดจนสื่อมวลชน
 ปัจจุบันมีการกระตุ้นข่าวอยู่ตลอดเวลา ทำให้ความไม่เข้าใจของฝ่ายรัฐและประชาชนมีเพิ่ม
 มากขึ้น รัฐเองก็ขาดข้อมูลและการสัมผัสกับข้อเท็จจริงระดับพื้นที่ ประกอบกับไม่ประชาสัมพันธ์
 ให้ประชาชนรับรู้อย่างทั่วถึง ทำให้ปัญหาความขัดแย้งมีเกิดขึ้นเรื่อยๆ

ฉะนั้น เราจึงพบว่า จริงๆ แล้ว หลังทั้ง 3 นั้นก็ยังมีรากเหง้ามาจากสมมติฐาน 2
 ข้อแรก คือ 1. การปล่อยปละละเลยของรัฐ
 2. ปัญหาการกำหนดนโยบายของรัฐ

สำหรับสมมติฐานข้อที่สาม คือ เรื่อง ความรับผิดชอบของประชาชนนั้น ก็เป็นอีก
 สาเหตุหนึ่งที่แยกออกมาต่างหาก แต่ว่ามีส่วนต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกัน เนื่องจากเป็นคนส่วนใหญ่
 ที่เป็นฝ่ายรู้สึกว่าเป็นผู้เสียหาย ได้รับความกระทบจากการจัดการทรัพยากร ซึ่งในปัจจุบันมี
 กลุ่มนักรักษาและนักนิเวศวิทยา รวมอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย แม้ว่าบุคคลเหล่านี้อาจจะไม่ใช่มุขผู้เสียหาย
 โดยตรงก็ได้ แต่ก็เป็นผู้ที่ตระหนักถึง "ปัญหาป่าไม้" ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมทั่วโลก
 ย่อมต้องเป็นห่วงและให้ความสนใจ ผู้ได้รับผลกระทบจึงเข้าหาประชาชนทั่วไป ซึ่งมีโอกาสจะ
 เสียหายเหมือนตน เพื่อให้ประชาชนบีบบังคับรัฐบาลให้ทำการแก้ไขปัญหาเพื่อประชาชน
 เมื่อฝ่ายหนึ่งต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จนป่าเสียหาย คือ นายทุน ห่อค้า วิชาชีพ
 อิทธิพลและอำนาจ เข้าหารัฐบาล นักอนุรักษ์ฝ่ายประชาชนก็ถ่วงดุลของอีกฝ่ายด้วยการนำ
 ประเด็นปัญหาเข้าสู่เวทีการเมืองเช่นกัน ส่งผลให้เกิด "ความขัดแย้ง" ระหว่างทั้ง 2 ฝ่าย
 อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ต่อไปจึงจะได้แยกสรุปสาเหตุแห่ง "ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในการใช้ทรัพยากรป่า" จากสมมติฐานทั้ง 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการกำหนดนโยบายของรัฐ เป็นสมมติฐานแรกอันดับแรกสุดที่เราจะต้องพิจารณา เนื่องจากตัวอย่างที่ผ่านมา แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า จุดเริ่มต้นของปัญหาเกิดจากการที่รัฐเชื่อมั่นว่าทรัพยากรทุกอย่าง เป็นของรัฐ การแสดงสิทธิโดยผ่านทางนโยบาย และการออกกฎหมายมาครอบครองทรัพยากรป่า จึงเปิดโอกาสให้ข้าราชการ หน่วยทุนนอกระบบฯ ซึ่งช่องโหว่ของกฎหมาย เข้ามาแสวงหาประโยชน์ได้ง่าย ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักการการปกครองประเทศไทยที่ใช้ระบบ "นิติรัฐ" (legal state) ที่ถือกฎหมายเป็นหลักใหญ่ และผู้ที่ได้เปรียบจากการปกครองในลักษณะนี้ จึงมักจะเป็นกลุ่มผู้มีอิทธิพล มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูง

หลายต่อหลายครั้งที่รัฐบาลพยายามแสดงให้เห็นว่า ต้องการจัดการทรัพยากรป่าเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่นั่นก็ยัง เป็นการกระทำที่พยายามหลีกเลี่ยงการกระทบกับกลุ่มนายทุนเอกชน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ได้แก่ กรณี สปก.4-01 ที่ป่าท่าชนะ ภายใต้อำนาจการกระจายการถือครองที่ดินให้ประชาชนผู้ยากไร้ แต่ที่ดินที่นำมาปฏิรูปให้กับประชาชน กลับเป็นที่ในเขตป่าสงวน หรือที่อยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐตามกฎหมาย และยังไม่มีการแตะต้องพื้นที่แบบ เตียวกันของนายทุนอีกด้วย แสดงให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นยังมีอยู่สูง

เมื่อพิจารณาจากอดีต เราจะพบว่า เริ่มมีเค้าของความขัดแย้ง เกิดขึ้นบ้างแล้ว แต่ว่ายังไม่รุนแรง เนื่องจากพื้นที่ป่าของประเทศยังมีอยู่อย่างกว้างขวาง จำนวนประชากรก็ยังมีจำนวนน้อย การบังคับใช้กฎหมายที่ดิน พ.ศ.2444 มีส่วนก่อให้เกิดความฉ้อฉลและไม่ยุติธรรมในพื้นที่ที่กฎหมายบังคับใช้ ทว่าเห็นแก่การ เมืองในกรุง เทพ และผู้ที่ไม่ได้ทำการเกษตร กลับได้ เอกสารสิทธิในการ เป็นเจ้าของ

ถัดมาก็คือ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ซึ่งทำให้ราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตป่าไม้กระทำการผิดทางอาญาทันทีที่ย้ายเข้าไปในพื้นที่ป่า และเมื่อเริ่มบุกเบิกและเผาไม้ก็จะเกิดกฎหมายอีกฉบับหนึ่ง บุคคลเหล่านี้จึงไม่มีสิทธิเหนือที่ดินป่าสงวนตามกฎหมายฉบับนี้แต่อย่างใด เช่นเดียวกับงานเขตรักษาและคุ้มครองสัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ ซึ่งกรมป่าไม้มีสิทธิทางกฎหมายในการจำกัดสิทธิการถือครอง และยังเลวร้ายมากขึ้น เมื่อห้ามมิให้มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต และห้ามการครอบครองของบุคคลใดๆ ในเขตป่า ถ้าหากใครละเมิดก็จะถูกลงโทษทันที

เงื่อนไขสำคัญที่รัฐจะต้องแก้ไขจึงได้แก่ การยอมรับความจริงว่า "การปราบปราม" ไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุดสำหรับการรักษาทรัพยากรป่าเอาไว้ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราพบว่าเป็นปัญหาที่รัฐจะต้องรีบแก้ไขก่อนสิ่งอื่นก็คือการกำหนดนโยบายที่แน่นอน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าสาขาเหตุผลหนึ่งของการที่ไม่มีนโยบายแน่นอน เนื่องจากกรมไม่สามารถประกาศตัวเลขหรือที่ตั้งที่ชัดเจนเกี่ยวกับพื้นที่ป่าที่ยังคงมีสภาพดีอยู่ นโยบายจึงไม่สามารถจะระบุลงไปได้อย่างชัดเจนว่าพื้นที่ใดควรจะเก็บไว้ เป็นป่าอนุรักษ์ หรือควรเป็นป่าเศรษฐกิจ

ร่างกฎหมายและกฎหมายของรัฐหลายฉบับ จึงก่อให้เกิดผลกระทบในเรื่องที่ดินทำกินของประชาชน ได้แก่ ร่าง พ.ร.บ. สงวนป่า และร่าง พ.ร.บ. ปกป้องที่ดิน เป็นต้น

นอกจากนี้ ข้อเสนอและมติ ครม. ที่ออกมาบังคับใช้เพื่อแก้ปัญหาประชาชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติหลายฉบับก็ยังคงมีความลักลั่นและขัดกันเอง

เมื่อพิจารณาแล้ว เราจึงสรุปได้ว่า ตัวกฎหมายเองที่ออกมาเพื่อสนับสนุนนโยบายรัฐก็อาจจะขัดกับความสุขของประชาชนในสังคมไทย การที่รัฐยึดมั่นกฎหมายตามความคิดแบบ Oathenian คือ ถือว่ากฎหมายเป็นคำสั่งที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามนั้น โดยตัวมันเองก็มีลักษณะขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติที่สังคมกำหนดขึ้นจากความยุติธรรมอยู่แล้ว เช่น เรื่องการประกาศเขตป่าสงวน เลื่อมโทรมต้องอพยพคนออกจากพื้นที่เพื่อให้ป่ากลับมาสมบูรณ์เหมือนเดิม แต่รัฐยังอนุญาตให้มีการทำสัมปทานหรือปลูกป่าอีก เป็นการชักนำคนเข้าไปในพื้นที่มากขึ้น เพียงแต่ว่าคนที่เข้าไปเป็นคนของรัฐเท่านั้นเอง อย่างนี้จะเรียกว่าขัดกับธรรมชาติของความยุติธรรมก็ย่อมได้

ความจริงแล้ว กฎหมายมีหลายสำนัก หลายแนวความคิด บางสำนักอาจแปลความ
 กฎหมายว่าเป็น สิ่งที่สังคมยอมรับกันหมด บางสำนักอาจแปลความ กฎหมายว่าเป็นสิ่งที่ยุติธรรม
 ตามธรรมชาติ บางสำนักแปลความกฎหมายว่าเป็น คำสั่งของผู้มีอำนาจ ในทางทฤษฎีนั้น
 อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยมีต้นตอของกฎหมายที่ว่าเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ เนื่องจากมีการปกครอง
 ระบอบประชาธิปไตย กฎหมายก็ต้องมีความหมายที่สอดคล้องกันด้วย แต่ในทางปฏิบัติมักจะตรง
 กันข้าม กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐในฐานะ เป็นเครื่องมือของรัฐ จึงถือว่าเป็นคำสั่งของผู้มี
 อำนาจที่อยู่ระดับสูง เจ้าหน้าที่ระดับต่ำลงมาก็ต้องปฏิบัติตามอย่างไม้อ้อหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งๆ
 ที่ผู้มีอำนาจอาจจะร่ำรวยและมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วย ทำให้กฎหมายที่ออกมาส่วนใหญ่ขัด
 ต่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ซึ่งยังยากจน และไม่มีพลังอำนาจในการต่อรอง ดังนั้น จึง เป็น
 การยากที่นโยบายของรัฐและกฎหมายจะช่วย เหลือประชาชนผู้ยากไร้อย่างแท้จริงและ เสมอภาค

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นสำคัญอีกที่ว่า การที่หน่วยงานของรัฐต้องทำงานตามรูปแบบ
 กฎหมายจึง เป็นการยากที่จะดำรงตัวตั้งตัวเต็งในการทำงานรักษาทรัพยากรไปด้วย จึงต้องไปขัดแย้ง
 กับประชาชนอยู่ตลอดเวลา

2. การปล่อยปละละเลยของรัฐ

จากกรณีศึกษาหลายกรณีพบว่า การละเลยของรัฐ เริ่มขึ้น เมื่อมีการออกนโยบายความ
 มั่นคง เพราะ เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นควบคู่กันระหว่างประวัติศาสตร์ทางการเมือง ที่รัฐต้อง
 การรวมศูนย์อำนาจการจัดการทางการเมืองให้ขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลาง และเป็น "ความจำเป็น
 ทางการเมือง" ที่รัฐบาลต้องการจะเข้าไปคุมพื้นที่ในป่า เพราะไม่เห็นนั้นอาจนำไปสู่ "ปัญหา
 การเมือง" ได้ จึงต้องนำ "มวลชน" เข้าร่วมโครงการ เพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์

แต่เมื่อเวลาผ่านไป ประชาชนก็เข้าบุกเบิกและจับจองพื้นที่ป่ามากขึ้น จนในระยะเวลาต่อมา รัฐบาลได้เปลี่ยนนโยบายใหม่จาก "ความมั่นคง" มาสู่ "การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" ตามกระแสตะวันตก ทำให้เกิดการพลิกผันแนวทางการจัดการป่าอย่างรวดเร็ว นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ที่รัฐเริ่มเข้าไปจำกัดสิทธิและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ทั้งๆที่ก่อนหน้านี้ รัฐเป็นผู้สนับสนุนประชาชนให้ทำการถางป่าเพื่อการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด แม้แต่ มติ ครม. ของนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในปี 2518 ก็ยังกำหนดไว้ว่าห้ามเจ้าหน้าที่จับราษฎรที่บุกรุกป่าสงวนนครที่ถือครองอยู่แล้วให้ถือครองต่อไป และในปี 2528 ก็ยังมีการให้สิทธิทำกินแก่ผู้กระทำผิดกฎหมาย นี้เป็นเรื่องของภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

จากผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปัญหาความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมมีความสลับซับซ้อนมากกว่าการคานงัด เฉพาะมิติทาง เศรษฐกิจ หรือการเพิ่มขึ้นของประชากร เพียงด้านเดียว นักวิชาการตะวันตกที่ทาววิจัยด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยต่างมีความเห็นตรงกันว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทย โดยเฉพาะการสูญเสียป่าไม้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากกลุ่มปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมา กันๆ คือ มูลเหตุจูงใจที่เคยเป็นมาตั้งแต่ดั้งเดิม เรื่องการหักร้างถางพง เพื่อทำมาหากิน กลางทาง เศรษฐกิจและการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการที่รัฐสามารถควบคุมชนบทได้มากขึ้น และการใช้พื้นที่ป่า เป็นลื่นไถลภัยทางการเมือง เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด³

³ ดู Larry Lohman, "Land, Power and Forest Colonization in Thailand" in Agrarian Reform and the Environment in the Philippines and Southeast Asia. (London, Catholic Institute for International Relations, January 22, 1992) pp. 85-99.

อนึ่ง การที่รัฐบาลปล่อยให้ประชาชนเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าสงวน เป็นเวลานาน โดยไม่ได้ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่อ้างกรรมสิทธิ์ในที่ที่ตนบุกเบิกถากถางไว้ ฉะนั้น เมื่อรัฐบาลกลับมาใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่า เช่น การทำสัมปทานเอกชนปลูกป่า หรือรัฐบาลเองก็ตาม จึงมักได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรงจากประชาชนที่ทำการอยู่ก่อนแล้วในพื้นที่ ดังปรากฏการณ์การเผาแปลงยูคาลิปตัสของกรมป่าไม้ในหลายพื้นที่ ทำให้เกิดความเสียหายและสิ้นเปลืองงบประมาณที่ลงไปมากมาย

นอกจากนี้ยังปรากฏว่า การดำเนินการตามกฎหมาย เป็นไปอย่างพล่อยปละละเลเยินหลายกรณี จนเกิดพื้นที่ป่าไม้เสื่อมโทรมเป็นจำนวนมาก รัฐบาลควบคุมไม่ได้ ทำให้สัมปทานของธุรกิจเอกชนส่งผลกระทบต่อชุมชนของชาวบ้าน และวิถีแนวการจัดการ "ป่าชุมชน" ของประชาชน เมื่อรัฐแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ได้แล้ว แต่แนวความคิดที่ออกมาเป็นกฎหมายบังคับส่วนหนึ่งแล้ว ก็ยังเป็นการกำหนดให้ป่าไม้เป็นสมบัติของรัฐเท่านั้น จึงยังทำให้เกิดการละเลยบทบาทของประชาชนและองค์กรในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้อยู่อาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนั้น ทัศนะของชนชั้นนายทุนที่มีต่อธรรมชาติก็มีผลสำคัญต่อนโยบายการเกษตรและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วย การขัดกันระหว่างชนชั้นนายทุนเมืองกับการรักษาป่าโดยพระสงฆ์และชาวบ้าน เริ่มปรากฏชัด เจนมากขึ้น เป็นลำดับ⁴

⁴ ดู Philip Stott, "Mu'ang and Pa : Elite Views of Nature in a Changing Thailand" in Manas Chitakasem and Andrew Turton (eds), Thai Constructions of Knowledge (London : School of Oriental and African Studies, 1991).

3. ความรับผิดชอบของประชาชน

จากผลผลิตจากการดำเนินการตามมาตรการการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในอดีตของรัฐ ที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 ทำให้เราเห็นได้ชัดว่า ประชาชนมองรัฐอย่างไม่มีวิ้วางใจ บางส่วนไม่ต้องการให้รัฐ เข้าจัดการป่าไม้ใน เขตชุมชนของตน ซึ่ง เป็นปัญหาที่ควรแก่การสนใจ เพราะ การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่น่าจะได้นั้น ควรจะ เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่าง รัฐกับประชาชน ด้วยความ เข้าใจในบทบาทและความสำคัญของป่าไม้และของคนที่ต้อง ถิ่นด้วย ในหลายพื้นที่จึงพยายามจะให้สภาพลมีมีส่วนร่วมในการจัดการป่า

แต่แนวคิดที่จะให้สภาพลมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการปลูกป่านั้นในความเป็นจริง เท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน ก็คือ สภาพลไม่มีบทบาท เช่น จนกระทั่งที่บ้านเสี้ยว จ.ศรีสะเกษ สภาพลลงมติคัดค้านสัมปทานปลูกป่ายูคาลิปตัส แต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับ หรือที่ตำบลปะคา สภาพลลงมติ เป็น เอกชนที่คัดค้านการปลูกยูคาลิปตัส แต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับ เช่นเดียวกัน

อนึ่ง แต่ก่อน เรื่องการปลูกป่ายูคาลิปตัส มีแต่นักวิชาการ เท่านั้นที่แสดงความคิดเห็น แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านและผู้ในชุมชนรับรู้ปัญหามากขึ้น แม้แต่พระสงฆ์ จึงอาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหว เรื่อง "ป่าชุมชน" ของชาวบ้านภาคต่างๆ ได้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านต้องการมีส่วนร่วมพิทักษ์รักษาป่าแต่ เมื่อนายทุนและรัฐดำเนินการนโยบายที่จะสงวนและรักษาแต่ประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงประชาชนในพื้นที่ ก็ เป็นธรรมชาติอยู่ที่ประชาชนจะต้องทวงสิทธิ และความยุติธรรม แม้ว่าจะต้องสูญเสียชีวิตก็ตาม ในปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่าการ เรียกร้อง หรือ เคลื่อนไหว เรื่องป่าชุมชนนี้มีปัจจัยหลักอยู่ 3 ประการที่ชาวบ้านชี้ ได้แก่

1. การมีอำนาจต่อรอง ซึ่งได้มาโดยวิธีการต่างๆ เช่น ประท้วง ต่อสู้ เดินขบวน และขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานพัฒนา เอกชนต่างๆ เป็นต้น
2. รู้ถึงขบวนการด้านกฎหมาย มีการร้อง เรียนผ่านตามขั้นตอนตามที่กฎหมายกำหนดไว้

* 3. มีแนวนโยบายและแนวทางการ เข้าร่วมของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งจะกลายเป็น เครื่อง ป้องกันการคุกคามจากฝ่ายรัฐ ตลอดจน นายทุนและ เจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลได้ เป็นอย่างดี

นอกจากนี้เรายังเห็นได้ชัดกว่า เรื่องของปัจจัยทาง "วัฒนธรรม" และ "ภูมิปัญญา" ของแต่ละฝ่ายก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันด้วย จึงยิ่งทำให้ไม่สามารถจะร่วมมือกันได้อย่างราบรื่นนัก ความขัดแย้งจึงยังมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ตารางที่ 2 แสดงความแตกต่างของ "ภูมิปัญญา" ระหว่างรัฐ กับ ประชาชน ในการจัดการทรัพยากรป่า

ประชาชน	รัฐ
<p>1. ระบบคุณค่าความเชื่อดั้งเดิม</p> <p>การอนุรักษ์ การฯใช้ เป็นเรื่องของ "คนอยู่ร่วมกับป่า" กล่าวคือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีพิธีกรรมและการเชื่อมโยงสืบสานบรรพบุรุษและระบบความเชื่อดั้งเดิม เช่น ป่าช้า ป่าผีปู่ตาของหมู่บ้าน - เป็นปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตในป่า ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องฯใช้ ไม้สอย และยาสมุนไพร - ใช้ทางการเกษตรในรูปแบบไร่-สวนผสม โดยมีข้าว พืชเศรษฐกิจ และผลไม้ 	<p>1. อุดมการณ์และนโยบายรัฐ</p> <p>ป่าเป็นของรัฐ รัฐมีอำนาจแต่ผู้เดียว โดยกฎหมายของรัฐ ที่จะจัดการ กล่าวคือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ป่า คือไม้ ที่เป็นรายได้หลักของของประเทศไทยในการส่งออก หรือให้สัมปทานแก่ธุรกิจเอกชน เข้าไปทำธุรกิจแปรรูป - ป่า คือ เขตหวงห้ามที่จะไม่ให้ประชาชนเข้าไปอยู่อาศัยทำกิน จึงต้อง "อพยพ" คนออกจากป่า เพื่อทำการปลูกป่าและอนุรักษ์ไว้

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ประชาชน	รัฐ
<p>2. สิทธิและหน้าที่</p> <p>ป่าเป็นของชุมชน กระทำร่วมกันผ่านวิถีการผลิต และก่อเกณฑ์ที่ชุมชนบัญญัติและบังคับใช้กันเอง</p>	<p>2. กรรมสิทธิ์ ถูกจัดแบ่ง เป็น 2 ระบบ คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - กรรมสิทธิ์ของรัฐ - กรรมสิทธิ์เอกชน
<p>3. องค์กรชุมชน/พิธีกรรมและข้อห้าม</p> <p>รูปแบบการจัดการป่า มุ่งตอบสนองชุมชน ภายใต้อำนาจ เชื้อทางจารีต และวิถีทางการเกษตร ผู้อาวุโส หมอผี ผู้นำธรรมชาติ คือผู้ที่จะ เชื่อมโยงระบบคุณค่าความ เชื่อ มาสู่รูปธรรมของการจัดการ และการปฏิบัติของสมาชิกในชุมชน ผ่านการสืบทอดต่อๆมา องค์กรชุมชนมีการจัดปรับประยุกต์ จากกลุ่มเครือญาติมา เป็นผู้นำของหมู่บ้าน แล้วมา เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นต้น</p>	<p>3. กฎหมายและกลไกของรัฐ</p> <p>มติคณะรัฐมนตรี พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ นโยบายป่าไม้แห่งชาติ ถือเป็นความศักดิ์สิทธิ์ ที่หน่วยงานทุกระดับจะต้องสนองตอบ ด้วยการบังคับ ควบคุม และจับกุมผู้ละเมิด เป็นหลัก</p> <p>องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ถือเป็นกฎหมายหรือนโยบายของตัวเอง เป็นหลัก มีการประสานงานกันไม่มากนัก และมีกรรมศูนย์อำนาจการตัดสินใจอยู่ในส่วนกลาง หน่วยงานระดับ เกิดความขัดแย้งกันเองของกฎหมายและของการปฏิบัติงานของแต่ละหน่วย</p>

เมื่อกลุ่มต่างๆในสังคมมีจุดมุ่งหมายต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ต่างกัน และทุกกลุ่มต่างก็มีแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตน เช่นนี้ จึงเกิดความขัดแย้งกันจนหลายระดับ ก่อให้เกิดการขาดความร่วมมือร่วมใจในการทะนุบำรุงสงวนรักษาป่า เจ้าหน้าที่ของรัฐถือว่าผู้บุกเบิกทำกินในที่ป่า เป็น "ผู้บุกรุกทำลายป่า" รัฐต้องดำเนินการจับกุมตามกฎหมาย ขณะเดียวกันชุมชนซึ่งได้อาศัยพึ่งพิงทรัพยากรจากป่ามาเป็นเวลานานนั้น ขาดความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ประชาชนเหล่านี้ไม่มีความคิดว่า ป่าไม้เป็น "มูลพอมูลแม่" หรือเป็นมรดกของบรรพบุรุษของตน ตนจึงควรมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าด้วย

ความแข็งแกร่งของ *ข้อผูกมัดทางศีลธรรม* (moral commitment) ต่อทรัพยากรป่าเพื่อการดำรงชีพของประชาชนนั้นไม่ควรจะมองข้ามไป เพราะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การก่อกบฏมักเกิดขึ้นเมื่อทรัพยากรดังกล่าวถูกกีดกันจากประชาชน และประชาชนชนบทจะเอาชีวิตเข้าแลกเพื่อพิทักษ์ความหลากหลายทางชีววิทยา ซึ่งมีความสำคัญต่อการยังชีพของพวกเขา

แต่การปฏิบัตินโยบายและมาตรการต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ของรัฐและนายทุนซึ่งมีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง กลับมีประเด็นอยู่ที่การขาด "ศีลธรรม" เพราะไม่ควบคุมดูแลให้การดำเนินการ เป็นไปตามระเบียบ บางครั้งยังมีการละเมิดกฎหมายและละเลยที่จะปลูกป่าทดแทนอีกด้วย

ความซับซ้อนและความหลากหลายของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอำนาจที่เข้าไปแย่งชิงหรืออนุรักษ์พื้นที่ป่า ก่อความยุ่งยากต่อการจัดการของรัฐทั้งในแง่ของวิทยาศาสตร์ และนิติศาสตร์ การจัดการกับความขัดแย้งในอนาคตจึง เพราะบางและอ่อนไหวต่อทางการ เมืองได้ อาจจะก่อให้เกิดการแทรกซ้อน กลายเป็นปัญหาทางการเมืองและเสถียรภาพของรัฐบาลก็ไม่น่าจะมั่นคงได้จนถึงที่สุด

วิกฤตทางการเมืองที่เกิดจากกรณี "ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่าระหว่าง
รัฐกับประชาชน" ที่เราเห็นได้ชัดก็ได้แสดงออกมาให้เห็นแล้ว เมื่อไม่นานมานี้ เมื่อรัฐบาล
ชวน หลีกภัย ต้องยุบสภา เนื่องจากกรณีการแจก สปก.4-01 ในเขตป่าสงวนให้แก่เกษตรกรผู้
ร่ำรวยอยู่แล้ว มีเงาเงาให้แก่เกษตรกรผู้ยากจนตามที่กฎหมายกำหนด ส่งผลให้เกิดความไม่ไว
วางใจในสภา เพราะรัฐบาลใช้อำนาจทางการเมืองในการครอบงำข้าราชการประจำ
ให้สนับสนุนและช่วยเหลือพวกพ้องของนักการเมืองในการเข้าครอบครองและใช้ประโยชน์จาก
พื้นที่ป่าสงวนได้อย่างมหาศาล แต่ในที่สุด ประเด็น "ความขัดแย้ง" นี้ ก็ได้รับการกระตุ้นจาก
หลายฝ่าย ทั้งนักวิชาการ นักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และสื่อมวลชน ท้าให้กลายเป็น
ประเด็น "ความขัดแย้งทางการเมือง" ระหว่างพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านในสภา ท้า
ให้ฝ่ายค้านควรถูกโอกาสลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้สำเร็จ และยังผลักดันการเลือกตั้งครั้งใหม่
ฝ่ายค้านได้เปลี่ยนสถานภาพมาเป็นรัฐบาลแทน ซึ่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ รัฐบาลใหม่ของบรรหารก็ยั้ง
ใช้ประเด็น "ขัดแย้งในเรื่องทรัพยากร" ที่ป่าทำขณะมาเป็นประเด็นทางการเมืองการโจมตี
พรรคประชาธิปัตย์ และลบกระแสการอภิปรายชี้แจงการทำงานของรัฐบาลในช่วงครึ่งปีที่
ผ่านมา

ข้อ เสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทที่ผ่านมา เราจึงสรุปได้ว่ายุคของป่าไม้ในประเทศไทย จึง
เริ่มต้นที่ยุคของการกอบโกย การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากป่าธรรมชาติ อย่างเห็นได้ชัด
ก็คือ มีป่าก็ เข้าไปตัดจนหมดล้มบพทาน จนทุกฝ่ายเดือดร้อน ชาวชนบทเองก็เช่นกัน ปัจจุบันนี้ถึง
เวลาแล้วที่จะต้องสร้างทรัพยากรขึ้นใช้เอง ระหว่างนี้จึง เป็นการ เปลี่ยนจากยุค "สำรวจ
บุกเบิก" มาสู่ "ยุคสร้างสรรค์" การเปลี่ยนจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง จึงมีการต่อสู้เกิดขึ้น
เป็นเรื่องธรรมดา เพราะการเปลี่ยนอะไรสักอย่างที่เป็นความ เชื่อมานานแล้วไม่ใช่ เรื่องง่าย
บางประเทศทำสำเร็จ แต่บางประเทศก็ไม่สำเร็จ ประเทศไทย เองก็ผ่านยุคดังกล่าวมาแล้ว
เช่นกัน * วิถีชีวิตของคนสัมพันธ์อยู่กับป่าไม้นานาน ฉะนั้น คน ต้อง เป็นผู้ เริ่ม ปัญหาที่คือ
จะ เริ่มที่ไหน มีอยู่ 3 ที่ คือ

1. ที่ของชุมชน หรือที่ที่เป็นสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน
2. ที่ของครัวเรือน หรือที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ครอบครองของชาวบ้าน
3. ที่ของรัฐ ได้แก่ ป่าสงวน หรือ ป่าเศรษฐกิจ

คนปลูกก็ต้องมีอยู่ 3 พวกเช่นกัน คือ ชุมชน ชาวบ้าน และรัฐ ถ้าทั้ง 3 ฝ่ายนี้ร่วมมือกัน การฟื้นฟูป่าให้สมบูรณ์ย่อมจะกลับคืนมา

ความจริงแล้ว ในปัจจุบันมีการเสนอข้อเท็จจริงและทางเลือกรวมหลาย สำหรับการแก้ไข "ความขัดแย้ง" ที่เกิดขึ้น เช่น ให้มีป่าชุมชน ซึ่งเป็นการจัดการป่าตามแบบธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับ "ประชาชน" เป็นหลัก ให้เขาสามารถใช้ประโยชน์จากป่า มีหน้าที่ในการรักษาป่า ตลอดจนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างอนุรักษ์มากขึ้น เพราะมีบทพิสูจน์จำนวนมากในหลายกรณี ซึ่งเราได้ศึกษาไปแล้วในบทที่ 3 ว่าประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้มานานนับตั้งแต่อดีตมาแล้ว เนื่องจากวัฒนธรรมบางอย่างของชาวบ้าน ก็ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้มาก เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของหมู่บ้านที่เรียกว่า "ปู่ตา" ซึ่งมีอยู่ทุกหมู่บ้านในภาคอีสาน ปู่ตาจะเป็นผู้คอยคุ้มครองคนในหมู่บ้าน ดังนั้น คนในหมู่บ้านจึงต้องเคารพยำเกรงปู่ตา ไม่ทำสิ่งใดให้ปู่ตาไม่พอใจ ชาวบ้านจะสร้างที่อยู่อาศัยให้ปู่ตา เรียกว่า ศาลปู่ตา ทุกคนจะยอมรับ เป็นที่สาธารณะ หนาแน่นไปด้วยไม้ป่าธรรมชาติหลายชนิด เพราะทุกคนถือว่าทุกอย่างในบริเวณนั้น เป็นสมบัติของปู่ตา จะไม่มีใครกล้าเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า แต่อาจจะขออนุญาตปู่ตา เข้าไปตัด เศษไม้ทำพื้นหุงต้มอาหารได้ จึงนับได้ว่าความเชื่อดั้งเดิมก็มีส่วนในการสงวนรักษาทรัพยากรป่าไม้ได้ เป็นอย่างดี

งานการสงเสริม "ป่าชุมชน" นั้น สิ่งที่สำคัญเป็นการกระตุ้นให้ป่าชุมชนอนุรักษ์
ทรัพยากรและปรับปรุงสภาพป่าให้ดีขึ้น คือ กฎหมายที่ดิน และวิธีทางนั้น จะต้องอยู่ในขอบข่าย
ของกฎหมายไทยและกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ในปัจจุบัน การตีความของกฎหมายไทยโดย
เฉพาะในเรื่องของประมวลกฎหมายที่ดินนั้น ยังไม่สอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ และ
กฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น สิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินจะสิ้นสุดลง หากบริเวณที่ครอบครอง
นั้นอยู่ในเขตป่าสงวนที่รัฐกำหนด ทั้งนี้รวมถึงการครอบครองที่ดินของราษฎรไม่ว่าจะเกิดขึ้น
ก่อนหรือหลัง พ.ศ. 2497 ดังนั้น จึงดูเหมือนว่าการกำจัดกรรมสิทธิครอบครองที่มีมานานในเขต
พื้นที่จำแนกเป็นป่าอนุรักษ์โดยรัฐบาล จึงเป็นสัญญาฝ่ายเดียวที่ไม่มีกฎหมายที่ เป็นการละเมิด
กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยอย่างหนึ่ง

ป่าชุมชนที่ว่านี้ จะต้องมีคนอยู่ 4 ประเภทที่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ

1. ผู้กระทำ ได้แก่ ชาวบ้าน เกษตรกร เป็นตัวสำคัญ
2. ธุรกิจเอกชน ในระยะหลายปีมานี้ กลุ่มนี้มีเสียงดังมาก และมีประสิทธิภาพในการทำงานสูง
3. ประชาชนและองค์กรชุมชน เป็นองค์กรของชุมชนที่ไม่ใช่ชาวบ้านในฐานะที่เป็นปัจเจก
บุคคล แต่ยังไม่มีความจทางกฎหมายในปัจจุบัน

แต่องค์กรชาวบ้านในวัฒนธรรมไทยที่ผ่านมา เมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรปัจจุบัน มีข้อ
เปรียบเทียบหลัก 2 ประการ คือ

- 1) ความมีเขตแดน องค์กรในปัจจุบันจะมีเส้นเขตแดนที่ชัดเจน มีสัญลักษณ์แสดงว่า
ใครอยู่ในเขตแดนหรือนอกเขตแดน ส่วนองค์กรชาวบ้านมักจะมองไม่ค่อยเห็นขอบเขตที่ชัดเจน
- 2) ความสัมพันธ์ของคนในองค์กรที่เกิดขึ้นตามพันธะสัญญา องค์กรชาวบ้านจะผูกพันกัน
ด้วยความศรัทธา ประเพณี ตลอดจนความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นเครือญาติ เหนียวและลงโทษผู้
กระทำผิด แต่องค์กรที่รัฐเป็นผู้จัดตั้งจะมีลักษณะที่ผูกพันกันตามกฎหมาย เป็นหลักอย่างเคร่งครัด
ตายตัว ทว่าองค์กรชาวบ้านที่ไม่สามารถปรับตัวได้ เรียกร้องอะไรได้สำเร็จ

4. รัฐบาล หน่วยงานของรัฐควรจะเป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนเท่านั้น แต่ไม่เข้าแทรกแซงกับ ควบคุมประชาชน

ทั้ง 4 ฝ่ายนี้จะต้องมีการปรึกษาหารือกันถึงบทบาทหน้าที่ที่จะแบ่งงานกันทำ และไม่ก้าวล่วงงานของแต่ละฝ่ายจนเกินควร ประเด็นขององค์กรชาวบ้านท้องถิ่นนี้จึงต้องเป็นไปตามแนวคิดประชาธิปไตยที่มีฐานอย่างต่อเนือง นั่นคือ เสรีภาพและการศึกษา เพราะถ้าหากชุมชนมีเสรีภาพในการจัดการป่าได้เอง โดยไม่รัฐไม่เข้าไปบังคับดูแล แต่ยังคงขาดบุคลากรที่มีความรู้ ก็คงจะยากที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และจัดการป่าชุมชนของพวกเขาให้สำเร็จได้

ส่วนปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดที่จะต้องมามี คือ ที่ดิน ป่าไม้ แรงงาน ทักษะ ความรู้และการจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ ปัญหาขณะนี้คือว่า เรายังไม่มีที่ดิน เมื่อไม่มีที่ดินจะจัดป่าชุมชนได้อย่างไร เพราะจากการวิเคราะห์เราพบว่า จริงๆ แล้ว การดำเนินงานทางด้านป่าไม้มีนั้น มีส่วนควบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วย ซึ่งบางครั้งก็ต้องเกี่ยวข้องกับภารกิจของที่ดินของ เกษตรกรซึ่งได้เข้าไปบุกเบิกป่าเป็นที่ดินเกษตรกรรม โดยส่วนรวมแล้ว สิ่งที่คุณมักจะพูดถึง คือ พื้นที่ป่า และพื้นที่เกษตร ซึ่งฝั่งดูเหมือนจะแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่ป่าไม้ก็คือที่ดิน ที่ดินก็คือป่าไม้ โดยตัวของมันเองแล้ว ป่าไม้ไม่ใช่ตัวปัญหาที่ร้ายแรงนัก แต่พื้นที่ป่าไม้คือสิ่งที่เป็นปัญหามากยิ่งกว่า ดังนั้น เราจึงต้องหาที่ดินที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งงานที่นี้ก็คงหนีไม่พ้นป่าสงวนนั่นเอง แต่ในประเด็นนี้ จะไม่แจกให้แก่รายบุคคลโดยเฉพาะรายหนึ่งรายใด แต่จะจัดให้กับองค์กรของชุมชนเป็นเจ้าของ หรือ เป็นผู้จัดการ สังคมไทยอยู่ได้ด้วยความเป็นชุมชนมานาน เพราะชุมชนมีความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ และจารีตมีความน่ากลัว เสียยิ่งกว่าข้อบังคับของกฎหมายที่ออกโดยรัฐเสียอีก ถ้าหากสามารถจัดการได้เช่นนี้ ก็จะเป็นการทำให้สิทธิในการที่จะเป็นผู้ควบคุมทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง ตัวนี้จะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของพัฒนาการทางการเมือง

เนื่องจากพัฒนาทางการเมืองที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดความสับสนขึ้นมาระหว่าง "สิทธิโดยธรรมชาติ" กับ "สิทธิทางกฎหมาย" เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน

เมื่อพิจารณา ตามลักษณะแก่นแท้ของระบอบประชาธิปไตยแล้ว สิทธิโดยธรรมชาติ เกิดขึ้นก่อนสิทธิทางกฎหมาย และถือกันว่าสิทธินี้เป็นต้นกำเนิดของสิทธิทั้งปวงอีกด้วย ฉะนั้น เมื่อ เป็นเช่นนี้ การจัดการป่าแบบชุมชนจึง เป็นตัวส่งเสริมให้เกิดสิทธิโดยธรรมชาติ อันเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนอย่างแท้จริง

คำให้การของ เจ้าหน้าที่ของรัฐก็มีอ้างถึง "สิทธิทางกฎหมาย" เสมอว่า สิ่งที่ทำาให้ประชาชนลำบากอยู่ในขณะนี้ คือ กฎหมายต้อง เป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะ เลือก ส.ส. เพื่อ ให้เข้าไปแก้กฎหมายในสภา

ทางแก้ไขที่เสนอทาง เลือกแบบนิติศาสตร์ คือ ให้แก้กฎหมาย ซึ่ง เราก็พบว่าได้มีการปรับปรุงกันไปหลายต่อหลายครั้งแล้ว แต่ว่าความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนก็ยังคงมีอยู่ตลอด ฉะนั้น การพูดว่าเราต้องแก้ไขกฎหมาย ให้มีพระราชบัญญัติป่าชุมชน หรือปรับปรุงพระราชบัญญัติสวนป่าให้ดีขึ้นนั้น ลักก็ครั้งก็ตาม จึงไม่สามารถทำได้สำเร็จ เนื่องจากเรายังไม่ได้มองปัญหาดังกล่าวอย่าง เป็นรัฐศาสตร์ กล่าวคือ จริงๆ แล้ว การจะแก้ไขไม่เช่เรื่องยาก หากเราแก้ให้ตรงจุด นั่นคือ เราจะแก้ไขที่ "การครอบงำของพรรคการเมืองในระบบราชการไทย" เพราะในปัจจุบันนักการเมืองและพรรคการเมืองในระบบรัฐสภาของสังคมไทย เจริญเติบโตได้ก็ด้วย "ธุรกิจการเมือง" เป็นหลัก หมายถึง มีทุนการเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมาก ธุรกิจในนี้จึงส่งผล เชื่อมโยงโดยตรงถึงนโยบายและทิศทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นอย่างยิ่ง

เนื่องจากป่า เป็นแหล่งของชุมชนทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ อย่างมหาศาล ที่หลายฝ่าย ต้องการจะกอบโกย เอาประโยชน์ ส่วนหนึ่งของพลังงานของกลุ่มธุรกิจการเมืองนี้ จึงส่งให้นโยบายป่าไม้แห่งชาติถูกกำหนดขึ้นตามความชอบใจของผู้มีอำนาจ ในการ เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากพื้นที่ป่าได้มากยิ่งขึ้น

เหตุที่เราใช้คำว่า "ธุรกิจการเมือง" แทนคำว่า "ธุรกิจเอกชน" ตามการสันนิษฐานของนักวิชาการทั่วไป ก็เพราะว่า จริงๆ แล้ว ธุรกิจเอกชนมีอยู่จำนวนมากในสังคมไทย ซึ่งเราพบว่าส่วนใหญ่ต้องการแต่กำไรเท่านั้น ซึ่งชื่อว่า "ธุรกิจ" และยิ่ง เป็นของ เอกชนด้วยแล้ว มิใช่รัฐบาล จึงยิ่งไม่ต้องพูดถึงว่าธุรกิจดังกล่าวจะคำนึงถึงประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ที่เหลือของสังคม แต่ถึงแม้ธุรกิจดังกล่าวจะต้องการกำไร แต่นั่น ก็ยังไม่ เป็นปัญหาที่ร้ายแรงเท่ากับ "ธุรกิจการเมือง" ซึ่งนอกจากจะมีนักธุรกิจ เข้ามาพัวพันในเรื่องผลประโยชน์แล้ว แต่ยังมี "ความเป็นนักการเมือง" ในการช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานของธุรกิจอีกด้วย ซึ่งตามกฎหมายแล้วนักการเมืองจะต้อง เป็นตัวแทนของประชาชนในการ เข้ามา เรียกร้องดำเนิน การให้ความต้องการต่าง ๆ ของประชาชนได้รับการจัดสรรจากรัฐอย่างพอ เหมาะสมควร มากกว่า

เมื่อพิจารณาประกอบกับสถานการณ์ที่นักการเมืองในปัจจุบันต้องเผชิญ "ระบบอุปถัมภ์" ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับฐานทางการเมือง จึงจำเป็นต้องมีการแสวงหาประโยชน์ โดยเฉพาะการสร้าง เครือข่ายสายสัมพันธ์กับกลุ่มธุรกิจ เอกชน เพื่อแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน เมื่อต่างฝ่ายต่างได้ผลประโยชน์ การร่วมมือระหว่างธุรกิจกับนักการเมืองจึงไม่ใช่ เรื่องยาก และยิ่ง เป็นการง่ายยิ่งขึ้นไปอีก หากว่านโยบายที่ออกมาจะตอบสนองต่อธุรกิจของนักการเมือง ทำให้ผู้เดือดร้อนก็คือประชาชน ซึ่งไม่มีส่วนรู้เห็นกับประโยชน์ที่วุ่น

อาจกล่าวได้ว่าไม่ว่ารัฐบาลชุดไหนจะก้าวขึ้นมา มีอำนาจ บริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตยสักกี่ชุดก็ตาม ความขัดแย้งก็ยังมี "เงื่อนงำทางการเมือง" แอบแฝงอยู่โดยตลอด

กรณีอื้อฉาวของสวนป่ากิตติ เมื่อ พ.ศ. 2532 เป็นตัวอย่างหนึ่งของความเชื่อมโยงระหว่างนักการเมืองกับกลุ่มธุรกิจ เอกชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า เจ้าของสวนป่ากิตติมีความสนิทสนมแนบแน่นกับสมาชิกแกนนำของพรรคประชาธิปัตย์เพียงราย

หรือ กรณีการแจก สปก.4-01 และการตัดไม้ทำลายป่าที่ป่าท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานีก็จะไม่เกิดขึ้น หากข้าราชการระดับปฏิบัติงานและระดับสูงไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ว่าจะโดยสมัครใจหรือถูกบีบบังคับก็ตาม ซึ่งเราพบว่า ระบบราชการไทยนั้น เกือบทั้งหมดก็เป็น "ระบบ" ที่เอื้อให้เกิดการคอร์รัปชันได้ง่าย โดยมีนักการเมืองที่เข้าดำรงตำแหน่งในฐานะฝ่ายบริหารสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

การจะแก้ปัญหา "ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน เรื่องการใช้จ่ายทรัพยากรป่า" จึงต้องให้ความสนใจที่ "ระบบราชการ" และให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับ "นักการเมือง" ที่เข้ามาสู่ตำแหน่งบริหารประเทศ แล้วอาศัยตัวบทกฎหมายที่เปิดช่องโหว่ เป็นช่องทางให้สามารถขยาย "ระบบอุปถัมภ์" ของตน เข้าไปในระบบราชการได้ ด้วยการให้ผลตอบแทนทั้งด้วยตำแหน่งหน้าที่หรือผลประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่ซึ่งให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ความจริงแล้ว กฎหมายบางส่วนของรัฐที่ผ่านมา ก็เป็นความคิดที่ดี ก้าวหน้าพอสมควร ที่แทรกๆ อยู่ในนโยบายการจัดการป่าไม้ต่างๆ ของรัฐ เพียงแต่มีปัญหาที่ว่าไม่เอามาแปลงเป็นการปฏิบัติ เท่านั้น การปฏิบัติส่วนใหญ่ที่เราเห็นจึง เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกฎหมายที่ออกมาโดย "ธุรกิจการเมือง" อย่างที่กล่าวไปแล้ว

ตรงนี้ เราจึงต้องยอมรับว่า ตัวกฎหมายเอง เป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ทั่วประเทศ ตรงนี้เองในทางนิเวศวิทยาจึงไม่สอดคล้องกับความจริง แม้จะมีเหตุผลทางการเมือง เพราะว่าคุณค่าความจริงของระบบนิเวศวิทยาอาจรวมถึงวัฒนธรรมทางสังคมด้วย เพราะฉะนั้น เวลาที่รัฐเอากฎหมายมาใช้จึงอาจขัดแย้งกับความเห็นของประชาชนได้เช่นกัน

เราต้องคิดถึงหลักกฎหมายที่จะกระจายอำนาจ หลายประเทศมีกฎหมายที่เรียกว่า กฎหมายประเพณี (customary law) ประเทศไทยเองก็มีเช่นกัน แต่อาจยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลมากเท่าที่ควร ความจริงแล้ว กฎหมายท้องถิ่นเหล่านี้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ป่ามาก เสียยิ่งกว่ากฎหมายลายลักษณ์อักษรที่รัฐยึดถือ ถ้าหากเรารู้จักยืดหยุ่นบ้าง ก็คงจะนำส่วนที่ดีของกฎหมายท้องถิ่นมาปรับใช้ร่วมกับตัวบทกฎหมายของรัฐได้

ตัวบทกฎหมายต่างๆ "คน" เป็นผู้ร่างขึ้นมาซึ่ง การจะแก้ไขจึงไม่ใช่เรื่องยาก หากคิดจะทว่ารัฐจะอ้างว่าขัดหลักการที่ย่อม เป็นไปไม่ได้ เพราะถ้าหลักการนั้นหมายถึงรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศแล้ว "คน" ก็ยัง เป็นผู้ร่างอีกนั่นแหละ ปัญหาอยู่ที่ "ความคิด" เพราะความคิด เป็นต้นตอของหลักการที่ทำให้เกิดกฎหมายรัฐธรรมนูญขึ้นมาได้ ฉะนั้น ถ้าเราจะแก้ไขก็ต้องแก้ที่ "ความคิด" ของคนที่ร่างกฎหมายต่างหาก เพราะถ้าคนของรัฐรู้จักปรับเปลี่ยนความคิดเสียบ้าง หันมายอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ความขัดแย้งก็คงไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้งอย่างที่ เป็นอยู่

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุป เราจึงควรที่จะแก้ที่ต้นตอของความขัดแย้งตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ตั้งแต่แรกทั้ง 3 ข้อ กล่าวคือ

ปัญหาความรับผิดชอบของประชาชนก็ต้องแก้ไขที่ "ความยากจน" หากแก้ไขได้สำเร็จ ก็คงไม่มีการบุกรุกทำลายป่า รัฐจะได้ไม่ต้องจับกุม และไม่ให้เข้าสู่ "ความขัดแย้งในระดับพื้นที่" กับประชาชนอีกต่อไป

สำหรับสาเหตุปัญหาการกำหนดนโยบายของรัฐ และการปล่อยปละละเลยของรัฐนั้น จะต้องแก้ไขที่สำคัญ คือ "ระบบราชการ" และ "นิกการ เมือง" โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหา "การคอร์รัปชั่น" เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว แต่ส่งผลกระทบต่อประชาชน เตือนร้อนและต่อสู้ จนกระทั่งนำไปสู่ "ความขัดแย้งในระดับนโยบาย" ในการเมืองไทย เพราะฉะนั้น จึงต้องให้อำนาจแก่ประชาชนในการ "ตรวจสอบ" การทำงานของฝ่ายรัฐบาลได้ด้วย จึงจะเป็นการเมืองแนวนี้ หน้าที่ให้อำนาจทางการเมืองกับประชาชนในการคอยกำกับไม่ให้อำนาจการตัดสินใจของรัฐบาลก่อความ เตือนร้อนให้กับประชาชน เพื่อจะทว่าให้สังคมไทยมีการคานอำนาจและต้านอำนาจของธุรกิจการเมืองขนาดใหญ่ได้

การแก้ไขปัญหาลึกทั้ง 3 ประเด็น คือ "การจัดอำนาจธุรกิจการเมือง" และ การตรวจสอบ "การคอร์รัปชั่นของระบบราชการ" ตลอดจนเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง "อำนาจ" ดังกล่าว จะช่วยให้รัฐและประชาชนปราศจากความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากรป่าร่วมกันได้ และยังมีความร่วมมือกันอย่างสันติในขนาดอันกว้างนี้ได้ด้วย

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของข้าราชการ นิกการ เมือง นิกอุตสาหกรรม ฯลฯ มีความสำคัญในระยะสั้น แต่การเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของประชาชนจะมีความสำคัญในระยะยาว ทัศนคติของประชาชนจะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของข้าราชการ นิกการ เมือง นิกอุตสาหกรรม ฯลฯ เพราะทัศนคติของมวลชนในสังคมจะเป็นตัวกำหนดค่านิยม และมาตรฐานทางสังคม⁵ ดังนั้น การให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึง เป็นสิ่งที่พึงกระทำ เนื่องจากการเมืองของสิ่งแวดล้อมซึ่งงานที่นี้รวมถึง เรื่องการ ใช้ทรัพยากรป่าไว้ด้วย เป็นการเมืองแบบใหม่ (new politics)⁶ ซึ่งทุกฝ่ายควรจะทำให้ความสนใจ เพราะมีลักษณะและวิธีการไม่เหมือนการเมืองในยุคเดิมอยู่บ้าง

⁵ J. Clarence Davies III, The Politics of Pollution, (Indianapolis Pegasus, 1970), p. 77.

⁶ Walter A. Rosenbaum, The Politics of Environment Concern, (N.Y. : Praeger, 1973), chap. 1.

ถ้าพูดตามหลักวิชาศาสตร์แล้ว "รัฐ" มีหน้าที่หนึ่ง คือ จัดที่ทำการให้กับประชาชน แต่รัฐจัดการแล้วหรือยัง สิทธิของประชาชนมีได้ในระดับหนึ่งนั้นมีแค่ไหน ตรงนี้รัฐต้องกำหนดให้ชัดเจนไปเลยว่า พื้นที่ป่าบริเวณใดเป็นของสาธารณะ (public use) และบริเวณใดที่เป็นของส่วนบุคคลได้ (private use) งานส่วนที่เป็นป่าของรัฐก็ควรจะห้ามใช้ประโยชน์อย่างอื่นเลย เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นของดินอย่างแท้จริง รัฐต้องอนุรักษ์อย่างเต็มที่ตามกฎหมายกำหนด อาจเป็นร้อยละ 40 ของประเทศตามที่นโยบายป่าไม้แห่งชาติปี 2528 กำหนดไว้ก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่มีการผ่อนปรนให้ เอกชนหรือทุกฝ่าย เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเลย โดยอ้างว่าจะช่วยปลูกป่าให้มากขึ้นก็ไม่จำเป็น จะทำให้ฝ่ายค้านตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้และองค์กรท้องถิ่นก็สามารถช่วยตรวจสอบได้อีกด้วย ดังนั้น ปัญหาจึงอยู่ที่ว่านโยบายของรัฐต้องแน่นอนให้ประชาชนมีส่วนร่วมก็จริง แต่ก็ต้องมีกลไกในการตรวจสอบได้ เพื่อให้มีความโปร่งใสในการทำงาน จำเป็นต้องมีการประเมินอยู่ตลอดเวลาว่า มีผลเชิงบวกหรือเชิงลบ รัฐและประชาชนต้อง เอาใจใส่ดูแลป่าร่วมกัน โดยมีองค์กรของรัฐและประชาชนที่มีประสิทธิภาพด้วย

ในปัจจุบันความสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบงานทางลบของทฤษฎีการธรรมชาติกำลังจะกลายเป็นอุดมการณ์ไปแล้ว⁷ คือสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นความเชื่อชนิดที่บางครั้งอธิบายไม่ได้ เช่นเดียวกับอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งผู้ที่เชื่อนั้นจะไม่ยอมรับฟังเหตุผลโต้แย้ง เอาเลย ฉะนั้น ขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบางครั้งจึงดูเหมือนจะขาดเหตุผล แต่จะมีความเชื่อชนิดฝังหัวว่าจะต้องอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อมิให้ตนเองและชุมชนตกอยู่ในอันตราย ความเชื่อนี้จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายๆ องค์กรที่กระทำ ความเสียหายแก่ธรรมชาติ เป็นผู้กระทำผิดทุกกรณี และผู้เชื่อสามารถแสดงพลังความเชื่อใน

⁷ Francis Sandback, Environment Ideology and Policy, (Oxford : Basil Blackwell, 1980), pp. 34-41.

เรื่องนี้ได้ทุกโอกาส การทำงานของหน่วยงานของรัฐและเอกชนก็ยิ่งจะลำบากมากขึ้น เหตุที่อุดมการณ์ทางสิ่งแวดล้อม เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกก็เพราะ มนุษย์เรามีจริยธรรมหรือค่านิยมในการเอาตัวรอด (survival ethics or values) คือทุกคนกลัวตายนั่นเอง ในปัจจุบันมนุษย์จึง เริ่ม เปลี่ยนบทบาท เป็นป้องกันรักษาและรับใช้ธรรมชาติมากขึ้น⁸

ที่ผ่านมาส่วนของประชาชนจึงมีการเสนอให้มี "ป่าชุมชน" มากขึ้น แต่เราต้องพิจารณาให้ดีว่า บางที่ป่าชุมชนก็มีปัญหา เพราะถ้าให้ทั้งหมดก็อันตรายและอาจเป็นอนาธิปไตยได้เช่นกัน ตัวประชาชนเองก็มีปัญหา ไม่ได้มีความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริงทุกกรณี มีคนไม่เต็มใจอยู่ด้วยก็มาก มีอบจัดตั้งก็มีอยู่เยอะ ฉะนั้น ป่าชุมชนจึง เป็นทางเลือกหนึ่ง แต่ไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุด การจะแก้ไขจึงต้องทำให้อุทกต้อง ชัดเจน และมีเงื่อนไขด้วย เพื่อให้เกิดดุลยภาพ เงื่อนไขที่นี้อาจหมายถึงให้ท้องถิ่น เข้ามาตรวจสอบได้ อย่างไรก็ตามก็ต้องดูคุณภาพขององค์กรท้องถิ่นด้วย ทั้งหมดนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องและตรวจสอบได้ ในประเทศที่เจริญแล้วมักให้ท้องถิ่น เป็นผู้ดูแลทรัพยากรเอง ฉะนั้น รัฐบาลไทยก็น่าที่จะหาโอกาสแก่ท้องถิ่นได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยดูแลได้บ้าง

ในระยะแรก เริ่มก็อาจจะให้ประชาชนสนับสนุนโครงการต่างๆ ของรัฐบาลในตัวก่อนก็ได้ หน่วยงานของรัฐต้องพยายามให้ข้อมูลต่างๆ แก่ประชาชน เกี่ยวกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ตลอดจนมาตรการแก้ไขและป้องกัน เป้าหมายของหน่วยงาน เพื่อมิให้ประชาชน เข้าใจผิดได้ การติดต่อสัมพันธ์และช่วยเหลือประชาชน จะทำให้ประชาชน เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของหน่วยงานรัฐมากขึ้น จะช่วยจัดข้อขัดแย้งระหว่างหน่วยงานและประชาชน คดีความจะลดลง ความเดือดร้อนของประชาชนจะน้อยลง และความเสียหายจะสามารถป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้⁹

⁸ Ian G. Barbour, Technology, Environment, and Human Values, (N.Y. : Praeger, 1980), chap. 2 and 5.

⁹ John H. Balwin, Environmental Planning and Management, (Boulder, Colorado : Westview, 1985), p. 289.

สำหรับฝ่ายรัฐนั้น นโยบายของรัฐ กับนโยบายของรัฐบาลก็ต้องแยกออกจากกันด้วย เพราะ "นโยบายของรัฐ" กับ "นโยบายของรัฐบาล" ไม่เหมือนกัน เราต้องพูดถึงนโยบายของรัฐให้ชัดเจน เพราะ เป็นสิทธิพลเมืองขั้นพื้นฐาน นโยบายของรัฐตามรัฐธรรมนูญจึงต้องมีเพียงหนึ่งเดียว แม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติที่ออกมาเพิ่มเติมจากรัฐบาลชุดต่างๆ ก็ตาม แต่พระราชบัญญัติเหล่านั้นก็ต้องอยู่ภายใต้กรอบนโยบายเดียวของรัฐ ไม่ควรมีที่ต่างรัฐบาลต่างมีนโยบาย เพราะมันจะกระจัดกระจาย และขัดขวางการทำงานของอีกฝ่ายหนึ่งได้ ดังนั้น เรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่า ถ้ามีคณะกรรมการที่ดินแห่งชาติหรือคณะกรรมการป่าสงวนแห่งชาติเพียงหนึ่งเดียวก็อาจจะแก้ปัญหาได้

กล่าวโดยสรุป ความจริงแล้ว ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องการใช้ทรัพยากรป่าที่นำเสนอไปนั้น ส่วนใหญ่จะมองว่าความขัดแย้งดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อด้านลบแก่ระบบการเมืองไทย คือ เป็นตัวปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการพัฒนาในด้านต่างๆ แต่อย่างไรก็ดี ในขณะเดียวกัน ความขัดแย้งก็ส่งผลกระทบต่อทางบวกด้วย เช่น งานของ Lewis A. Coser¹⁰, G. Simmel¹¹, Warren Schmidt¹² และงานของ Morton Deutsch¹³ ได้สรุปไว้ว่า ความขัดแย้งก่อให้เกิดความก้าวหน้า เพราะ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งได้ ซึ่งบางครั้งก็เป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งแปลกใหม่ขึ้น

¹⁰ Lewis A. Coser, The Functions of Social Conflict, (New York : Free Press, 1956).

¹¹ G. Simmel, The Sociology of George Simmel. Trans, Kart H. Wolff. III. (New York : Free Press, 1950).

¹² W.H. Schmidt, ed al. Management of Conflict, (Cal : Xicom Inc., 1974).

¹³ Morton Deutsch. "Conflicts : Productive and Destructive", Journal of Social Issues. (January, 1969).

เช่น การแก้ไขกฎเกณฑ์ หรือบรรทัดฐานต่างๆ ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยที่เปลี่ยนแปลง ช่วยให้มี การจัดสรรทรัพยากรอย่าง เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากที่สุด ช่วยรักษาความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลในกลุ่ม กล่าวคือ ความขัดแย้งทำให้บุคคลในกลุ่มรู้สึกว่าคุณเองแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งได้ ซึ่งถ้าไม่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นขัดแย้งได้แล้ว ก็จะทำให้บุคคลรู้สึกว่าไม่อาจทนอยู่ร่วมในกลุ่มได้ต่อไป และอาจแยกออกจากกลุ่มซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อความอ่อนแอของกลุ่มในที่สุด นอกจากนี้ความขัดแย้งยังช่วยสร้างและรักษาดุลแห่งอำนาจ อันจะนำมาซึ่งการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ดังนั้น จากผลการศึกษางานวิจัยนี้จึงทำให้ตระหนักได้ว่า ความขัดแย้งไม่ได้ให้ แต่ผลที่เลวร้าย เสมอไป เพราะจากผลกระทบของความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากรป่า ก็ทำให้รัฐบาลมีความตระหนักในความสามารถของประชาชนในการดูแลป่ามากขึ้น และทำให้นโยบายของรัฐที่กำลังจะออกมาใหม่ เป็นการจัดสรรทรัพยากรอย่าง เป็นธรรมยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ถ้าหากงานวิจัยขึ้นไปจะได้มีการศึกษานานองเดียวกันนี้ ผู้ศึกษาก็ควรจะได้ให้ความสนใจกับผลกระทบของความขัดแย้งทั้งด้านลบและด้านบวกไปพร้อมๆ กันด้วยก็จะดีไม่น้อย เพราะย่อม จะทำให้ผลการศึกษาค้นคว้า เรื่องความขัดแย้งมีมิติที่กว้างไกลและลุ่มลึกกว่าการศึกษาด้านใด ด้านหนึ่ง เพียงด้านเดียว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย